

BEVARE MIG VÄL!

Malin Berglind

Annakim Eltén

BEVARE MIG VÄL!

Om användningen av det okatalogiserade trycket på
Lunds universitetsbibliotek

Malin Berglind
Annakim Eltén

Examensarbete (20 poäng) för magisterexamen i
Biblioteks- och informationsvetenskap
vid Lunds universitet ht 1996
Handledare: Birgitta Olander
Biträdande handledare: Steingrímur Jónsson

BIVILs skriftserie 1997:3
ISSN 1401-2375

© Lunds universitet. Biblioteks- och informationsvetenskap, 1997

Deliver us from evil!

A study of the use of the uncatalogued small print and ephemera
at the Lund University Library.

Since 1698 everything printed in Sweden has been delivered to, kept, and made accessible at, the Lund University Library. A considerable part of the material is arranged according to the principle of provenance in a collection with an annual growth of approximately 150 shelfmeters, thus creating storage problems. In conjunction with the comparatively low frequency of use, these problems give rise to reflections on the future organization and existence of the collection.

In this study we attempt to answer three questions:

Who uses the collection?

For what purpose?

What parts of the collection are used the most?

In order to answer these questions we conducted a multiple stage study, consisting of analysis of statistical data, questionnaires, and interviews with users and library management.

After the presentation of our results a concluding discussion on feasible prospects for the future follows.

Vi tackar alla anställda på Småtrycket för att de hjälpt oss på alla sätt och visat intresse och tålamod. Vi vill också tacka personalen vid avdelningarna för okatalogiserat tryck på KB och Carolina Rediviva för all information, som har gett värdefull insikt och alla informanter, som har ställt sin tid till förfogande.

1. INLEDNING	3
1.1 BAKGRUND	4
1.1.1 PLIKTLEVERANSLAGENS FRAMVÄXT	5
1.1.2 BESKRIVNING AV SEKTIONEN FÖR OKATALOGISERAT TRYCK VID LUB	6
1.2 DEFINITIONER OCH FÖRKORTNINGAR	7
1.3 SYFTE	7
1.4 FRÅGESTÄLLNINGAR	7
2. LITTERATURGENOMGÅNG	9
2.1 TIDIGARE, LIKANDE UNDERSÖKNINGAR	9
2.2 FÖRARBETEN OCH DISKUSSION OM PLIKTLEVERANSLAGEN	11
2.3 FORSKNINGSBIBLIOTEKENS FUNKTIONER	12
2.4 BESKRIVNINGAR AV OKATALOGISERAT TRYCK	13
2.5 INTERNATIONELL UTBLICK	15
3. METOD	18
3.1 URVAL & AVGRÄNSNINGAR	19
3.1.1 BEGRÄNSNING	19
3.2 RELIABILITET OCH VALIDITET	19
3.3 STATISTIK	20
3.4 ENKÄTER	21
3.4.1 PILOTENKÄT	21
3.4.2 VAD GÖR DU HÄR?	21
3.4.3 PERSONALENS KOMMENTARER	22
3.5 INTERVJUER	22
3.5.1 INTERVJUUNDERSÖKNING	22
3.5.2 KOMPLETTERANDE INTERVJUER	23
3.6 FÄLTSTUDIER	23
3.6.1 FERIEARBETE	23
3.6.2 STUDIEBESÖK	23
4. RESULTAT	25
4.1 REDOVISNING AV STATISTIKEN	25
4.2. ENKÄTER	28
4.2.1 PILOTSTUDIEN	28
4.2.2 VAD GÖR DU HÄR?	28
4.2.3 PERSONALENS KOMMENTARER	30
4.3 INTERVJUUNDERSÖKNING	32
4.3.1 SYFTE	32
4.3.2 TILLGÄNGLIGHET	33
4.3.3 MARKNADSFÖRING	36
4.4 KOMPLETTERANDE INTERVJUER	38
4.4.1 INTERVJU MED THOMAS O'DELL	38
4.4.2 INTERVJU MED GUNNEL PERSSON	39
4.4.2 INTERVJUER MED VERKSAMHETSFÖRETRÄDARE	40
4.5 FÄLTSTUDIER	45
4.5.1 FERIEARBETE	45
4.5.2 STUDIEBESÖK	45

5. ANALYS OCH DISKUSSION **49**

5.1 ANVÄNDNING	49
5.2 TILLGÄNGLIGHET	50
5.3 ANVÄNDARE	52
5.4 SYFTE	53

6. SLUTSATSER OCH ERFARENHETER **55**

6.1 ANVÄNDNING	55
6.2 ANVÄNDARE	55
6.3 TILLGÄNGLIGHET OCH MARKNADSFÖRING	55
6.4 UTFÖRLIGARE STATISTIK	56
6.5 ELEKTRONISKT TILLGÄNGLIGGÖRANDE	56
6.6 NATIONELLT SAMARBETE	57
6.7 FÖRSLAG TILL FORTSATT UNDERSÖKNING	57

7. LITTERATURFÖRTECKNING **59**

BILAGOR

1. ENKÄTEN SOM ANVÄNDES VID PILOTSTUDIEN.
2. ENKÄTEN TILL ANVÄNDARUNDERSÖKNINGEN.
3. LÖST BLAD BIFOGAT ENKÄTEN *Vad gör Du här?*
4. INTERVJUMALL.
5. SAMTLIGA BESTÄLLNINGAR OCH BESTÄLLNINGSTILLFÄLLEN.
6. DIAGRAM 1. SKILLNADEN I ANTAL BESTÄLLNINGAR RESPEKTIVE BESTÄLLNINGSTILLFÄLLEN.

1. Inledning

Hösten 1995 rasade ett stort antal hyllor med okatalogiserat tryck omkull på Lunds universitetsbiblioteks (LUB) vind. Var skulle man göra av allt det material som inte längre kunde förvaras på vinden? Vilka delar av den stora samlingen kunde komma i fråga när det gällde placering i depå? Vilka delar av samlingen används egentligen mest idag? Vem använder den, och till vad?

Delar av den rasade samlingen i juli 1996. (Foto: Malin Berglind)

För att söka svaren på dessa frågor och dessutom undersöka om samlingen, som den ser ut idag, uppfattas som tillgänglig av användarna, har vi samlat uppgifter på ett antal olika sätt. Vi har analyserat beställningsstatistik från Småtrycket, genomfört tre enkätundersökningar samt gjort intervjuer med användare av det okatalogiserade trycket och med verksamhetsföreträdare.

Metoderna ger i samverkan en flerfacetterad bild av hur småtrycket används och hur det uppfattas av användarna. Vi vill belysa vilka användningsområden och användare av detta material som finns samt hur användarna ser på tillgängligheten. Vår förhoppning är att rapporten kanske ska kunna vara till nytta för LUB:s agerande framdeles.

1.1 Bakgrund

"Thet är schattat för nyttigt och nödigt, att Kongl. Maj:it må weta hwad för böcker och schrifter, som vthi dess Rijke, och tillhörige provincier tryckes och bringes vthi liuset" (Kansliförordningen av den 22 september 1661, enligt Wennergren 1977, s 47). Detta citat från 1661 visar på pliktleveranslagens ursprungliga syfte: att uppnå kontroll över de skrifter som trycks för spridning i landet. En sidoaspekt var redan då att säkra det kulturella arvet, något som också kan anas i samtida lagar och förordningar från Frankrike, England och Danmark. Leveransplikten blev sedan lagstadgad och än idag måste tryckerierna efterleva pliktleveranslagen. Den innebär numera, att ett exemplar av allt som trycks för spridning i Sverige ska skickas till vardera Kungliga Biblioteket och universitetsbiblioteken (UB) i Göteborg, Linköping, Lund, Stockholm, Umeå och Uppsala.

En stor del av det pliktlevererade materialet faller utanför de vanliga bibliotekskategorierna monografier och periodika och kallas i vardagligt tal småtryck, en gammal benämning från tiden då trycket var mindre till formatet. Den benämningen anses numera missvisande och ibland förringande.

"Begreppet 'småtryck' är svårdefinierat, och olika uppfattningar finns vid olika bibliotek, hur denna typ av material skall avgränsas. I princip utgörs det av okatalogiserat tryck. ... Man har stundom definierat småtrycket som institutionstryck eller broschyrer av mindre omfattning. Dyligt tryck kan dock tillhöra den katalogiserade samlingen. Följande exempel bör klargöra den ursprungliga tanken bakom begreppet småtryck: kommuntryck, års- och revisionsberättelser, reglementen, lönetariffer, avtal, flygblad, visor, program, tidtabeller, dragningslistor, kataloger, priskuranter, protokoll, reklamtryck. Många av dessa är avsedda för stor spridning och deras aktualitet för beställarna efter utgivningstillfället är oftast kortvarig" (Wennergren 1977, s 161).

Detta material ordnas enligt den så kallade proveniensprincipen och samlingen liknar till strukturen ett arkiv. Proveniensprincipen innebär "att varje arkivbildares handlingar betraktas och bevaras som en organiskt framvuxen enhet och helhet" (Nationalencyklopedin 1994, band 15, s 317). Det vill säga att materialet ordnas efter utgivare, upphovsman, tidigare ägare eller fyndplats och inte efter innehåll. Dessa samlingar kallas på de olika biblioteken det okatalogiserade trycket.

Inte så många känner till att allt detta bevaras - det är ju det tryck vi brukar slänga i pappersinsamlingen när vi har bläddrat igenom det - men småtrycket har kallats "samhällets minne" och småtryckssamlingarna för "guldgruvor".

Till Lunds universitetsbibliotek har man fått pliktleveranser sedan 1698 - i nästan trehundra år. Trots att biblioteket inte haft lagstadgad plikt, utan

endast en stark rekommendation att spara allt svenskt tryck förrän 1978, har det allra mesta bevarats.

1.1.1 Pliktleveranslagens framväxt

Den nu gällande lagen om pliktexemplar tillkom 1992 och innebär att plikt-exemplar skall bevaras och tillhandahållas för forskning och studier enligt föreskrifter, som meddelas av regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer.

Leveransplikten omfattar:

- ett nationalexemplar som ska arkiveras av Kungliga biblioteket (KB) i egenskap av nationalbibliotek
- ett nationellt reservexemplar som bland annat av säkerhetsskäl förvaras i Lunds universitetsbibliotek samt
- fem så kallade regionsexemplar som ska levereras till universitetsbiblioteken i Uppsala, Göteborg, Umeå, Linköping och Stockholm

År 1949 bröts bestämmelserna om pliktleveranser till biblioteken ut ur Tryckfrihetsförordningen och därigenom ur grundlagen, varigenom man från statsmakternas sida markerade att pliktexemplaren inte längre hade den tryckfrihetsrättsliga betydelse som de tidigare haft. Lagens huvudsakliga uppgift blev i stället att säkerställa att biblioteken får så fullständiga samlingar som möjligt av det inhemska trycket. I 1970-talets utredningar av tryck- och yttrandefriheten nedtonas den tryckfrihetsrättsliga aspekten ytterligare. I förarbetet till lagen 1992 talar man om att förverkliga det europeiska och det svenska kulturarvet.

Skäl för leveransskyldighet har genom tiderna varit:

- att få nationalbiblioteket/det kungliga biblioteket så fullständigt som möjligt försett med inhemsk litteratur och bygga upp en eller flera representativa nationella samlingar,
- att förse dessa eller andra statliga bibliotek med material för byte mot utländsk litteratur,
- att skapa en möjlighet för övervakning och i vissa fall censur av det som publiceras i landet,
- att främja landets vetenskap och kultur genom ökad tillgång till inhemskt material
- samt att skapa underlag för bibliografiska förteckningar och statistik.

Nu torde den kulturellt-vetenskapliga funktionen vara helt dominerande i alla de länder där tryckfrihet råder.

I en lagändring som trädde i kraft den 1 januari 1996 stadgas att även dokument för elektronisk återgivning samt datorprogram i maskinläsbar form skall pliktlevereras (SFS 1995:1375).

1.1.2 Beskrivning av Sektionen för okatalogiserat tryck vid LUB

Avdelningen, som är en del av Nationalbiblioteksavdelningen (NBA), är belägen på femte våningen i det gamla huset som rymmer större delen av UB1:s verksamhet. Där arbetar fyra personer, en på heltid, en på trekvartstid och två på halvtid. Könsfördelningen är för närvarande jämn. Avdelningen är öppen för besökare på vardagar från klockan 9 till klockan 16, med avbrott för en och en halv timmes lunch.

Två gånger om dagen hämtas tryck från en avdelning där tryckeriernas leveranser packas upp och där man avgör vilket material som ska till Småtrycket. Detta material sorteras därefter grovt efter ett antal huvudkategorier som följer ett signaturschema vilket bygger på uppställningen av LUB:s äldre (före 1978) samlingar. Systemet infördes under Elof Tegnér som var en framsynt och professionellt avancerad överbibliotekarie. Han var verksam vid Lunds universitetsbibliotek 1863-70 och chef där från 1883 till sin död 1900. Systemet som varken har decimalsigna eller bokstavskoder har specialanpassats till samlingen av okatalogiserat tryck. Huvudkategorierna redovisas i Tabell 2.

Det grovt indelade trycket finsorteras enligt vissa principer. Dels enligt de olika formaten: storfoliant, foliant och 8:o (oktav), dels åtskiljs periodika och monografier. Dessutom ordnas materialet kronologiskt i olika sviter. Det händer att material som tidigare inte katalogiserats bedöms vara lämpligt att katalogisera, eller tvärtom. Av den anledningen har personalen kontinuerlig kontakt med övriga avdelningar inom UB.

Till sin hjälp i arbetet har personalen via ett antal datorer tillgång till LUB:s onlinekatalog och till en databas över de periodiska tidskrifter som finns i den okatalogiserade samlingen i Lund. Denna databas finns även tillgänglig via Småtryckets hemsida på Internet (<http://www.ub2.lu.se/lub/organization/Okat.html>). Dessutom finns det ett manuellt fört index på kort, som personalen använder för att lokalisera materialet. Där förtecknas institutioner, föreningar, organisationer, förkortningar samt titlar på periodiska tidskrifter. Materialet samlas i olika typer av arkivkartonger, olika för de olika formaten.

Eftersom Sektionen för okatalogiserat tryck delar utrymme med den lokala läsesalen finns där även tre arbetsbord för användare. Kopieringsapparaten begagnas av både användare och personal. Användarna betalar kontant efter kopieringen.

För att komma till denna högt belägna avdelning i Lunds universitetsbibliotek anmäler sig användaren hos personalen i informationsdisken på entréplanet. Där blir hon/han registrerad och får en besöksbricka. Informationspersonalen ringer till Småtrycket och kontrollerar att det finns personal där som kan ta emot användaren. Sedan följer informationsbibliotekarien med

användaren upp i en hiss som kräver passerkort. När användaren anlant till Småtrycket ombeds hon/han att skriva in sig i en liggare som förts sedan 1990. Därefter kan studierna av det okatalogiserade materialet ta vid. Om låntagaren vill komma tillbaka för att använda materialet vid ett senare tillfälle kan hon/han ha sitt material stående på en vagn till nästa besök. Detta besparar personalen mycket arbete.

Det går också att beställa material från Småtrycket för läsning vid en studieplats på entréplanet. I de fallen använder personalen en varuhiss för att snabbt kunna skicka materialet mellan avdelningarna. En ganska ny lösning på det ständiga problemet med för små lokaler, är att vissa delar av samlingen placerats i depå. Till depåerna åker någon ur personalen för närvarande två gånger per vecka.

1.2 Definitioner och förkortningar

Med Småtrycket menar vi själva avdelningen, som en del av UB. Vi använder också begreppen småtryckssektionen och sektionen för okatalogiserat tryck.

När vi skriver småtryck med liten begynnelsebokstav är det analogt med det okatalogiserade *trycket*, materialet.

KB - Kungliga biblioteket

LUB - Lunds universitetsbibliotek

NBA - Nationalbiblioteksavdelningen

SAOB - Svenska Akademiens ordbok

UB - Universitetsbiblioteket

1.3 Syfte

Syftet med undersökningen är att klarlägga användningen av det okatalogiserade trycket på Lunds Universitetsbibliotek. Vi har för avsikt att svara på frågorna om vilka delar av det okatalogiserade trycket som används, av vem det används och till vad.

1.4 Frågeställningar

1. Vilka delar av samlingen på sektionen för okatalogiserat tryck används mest av lokala användare? Är tillgänglighetsgraden adekvat? Vilka delar av samlingen bör bli mer tillgängliga? Och vilka delar kan utan stora negativa effekter förvaras i depå?

2. Vilka är de lokala användarna? Är de knutna till universitetet eller tillhör de en intresserad allmänhet? Är de studenter på grundnivå eller är de forskare?

3. Till vad används materialet på sektionen för okatalogiserat tryck? Är det för privata syften, som till exempel förberedelser inför anställningsintervjuer, eller är det för studie- och forskningsuppgifter?

2. Litteraturgenomgång

Småtrycksavdelningar för ofta en tynande och undanskymd tillvaro och vi har, som flera andra, insett att dessa sektioner mycket sällan undersökts. Lise Hesselager skriver om svårigheterna att hitta material i ämnet "småtryck", något vi också haft problem med: "Vanskelighederne tårner sig op, når man søger efter materiale til belysning af emnet. Man har nogle tørre lovtekster, betænkninger, meget få kommentarer i Det kgl. Biblioteks årsberetninger og en enkelt fortvivlende morsom afhandling om lejlighedsaviser, ... men der findes mig bekendt intet nedskrevet om principper og daglige arbejdsprocesser" (Hesselager 1972, s 65). Wennergren påpekar i förarbetet till lagen 1977 att "utlåningsstruktur och utlåningsfrekvens av småtryck är frågekomplex som tidigare varit föga undersökta" (Wennergren 1977, s 102).

2.1 Tidigare, liknande undersökningar

Under sitt förarbete till lagen om pliktexemplar 1978 uppdrog Bertil Wennergren åt Siw Wesslén att göra en specialstudie, där användningen av de olika kategorierna i samlingen på KB kartlagts. Wesslén var under många år chef för sektionen för okatalogiserat tryck på KB.

Användningen redovisas i två tabeller; litteratur med tryckår till och med 1970, uppställt enligt den äldre systematiken samt litteratur med tryckår från och med 1971, ordnat efter SAB:s klassifikationssystem. När det gäller material fram till 1970 används kategorierna *Affärstryck*, *Undervisning* samt *Politisk ekonomi* i särklass mest. Ungefär samma resultat beskrivs i användningen av samlingen från och med 1971. Där beställdes kategorierna *Ekonomi* (Q), *Samhälls- och rättsvetenskap* (O) samt *Uppfostran & undervisning* (E) oftast.

"Huvudparten av lånen samlas även till vissa större fackområden - vilken även överensstämmer med den i Lund redovisade statistiken - inom ekonomi, politik och undervisning" (Wennergren 1977, s 106). Wesslén har också granskat vilka grupper av användare som utnyttjar småtryckssamlingen vid KB. Det visade sig att materialet används av låntagare både inom och utom universitet och högskolor enligt följande:

<i>Låntagare av småtryck vid kungl biblioteket 1975-76</i>	
Universitetsanknutna	23,42 %
Akademiska yrken (utanför kretsen av de förut nämnda)	19,93 %
Övriga	37,76 %
Landsorten	7,34 %
Institutioner	11,55 %

(Tabell ur Wennergren 1977, s 106)

I sin artikel *Okatalogiserat tryck i Kungl. biblioteket: terminologi, tillväxt, utlåning* ger Lillemor Lundström en beskrivning av användningen med utgångspunkt i lånestatistiken från åren 1980 och 1981.

Lånefrekvensen är högre inom vissa ämnesområden än inom andra. De sex mest studerade facken är Affischer, Program, Musikalier, Musik, Biografi och Affärstryck. Uppställningskategorierna kommer från KB:s äldre klassifikationssystem, som används för material tryckt till och med 1970.

Lundström påpekar att mer än 80 procent av alla beställningar rör material ur de tolv mest använda kategorierna. När det gäller det modernaste materialet, från 1971 och framåt, efterfrågas kategorierna samhälls- och rättsvetenskap, ekonomi samt näringsliv mest.

“Vilka låntagargrupper utnyttjar då detta material? - Sannolikt främst forskare och studenter från universiteten: historiker av skilda slag, statsvetare, etnologer m fl och - när det gäller modernare tryck - samhällsvetare och ekonomer. Vidare utgörs en ganska stor skara av musiker och amatörforskare inom alla områden” (Lundström 1982, s 20).

Maria Johansson, student vid bibliotekarieutbildningen i Umeå, har gjort en marknadsförings- och användarstudie av Sektionen för okatalogiserat tryck vid KB.

Vi har valt att endast redogöra för den del av användarstudien som behandlar utnyttjat material, eftersom den i viss mån är jämförbar med vår. Johansson säger visserligen att hon vill ta reda på vilka som utnyttjar sektionens resurser, men definierar det till geografisk spridning. Vi har ju studerat *vilka*, i betydelsen forskare eller studenter; vilken fakultetstillhörighet etc, som använder samlingen.

Undersökningsperioden är 1 januari till 16 februari 1996, alltså cirka sex veckor. Johansson har gått igenom register över lån, där bland annat datum för beställningen samt placeringen/klassningen för det efterfrågade materialet angivits. "Det jag har undersökt är ... vilken klassifikationskod det efterfrågade materialet har för att se vad för slags material användarna efterfrågar" (Johansson 1996, s 7).

Resultatet visar att det material som efterfrågas allra mest är det så kallade affärstrycket. Affärstrycket består av olika typer av informationsmaterial från enskilda företag i form av till exempel bokslut och halvårsrapporter. Vid drygt en tredjedel av de studerade ärendena sökte användarna efter material ur denna kategori. Andra ämnesområden som efterfrågats mer än andra är *Konst, musik, teater och film* samt *Samhälls- och rättsväsen*. De

kategorier ingen frågade efter material ur var *Filosofi och psykologi, Språkvetenskap, Litteraturvetenskap, Etnografi, socialantropologi och etnologi* samt *Matematik*.

Johansson frågar sig varför affärstrycket används så mycket och kan bara spekulera över anledningarna, eftersom hon inte haft kontakt med användarna.

2.2 Förarbeten och diskussion om pliktleveranslagen

Bertil Wennergren anser i förarbetet till lagen som trädde i kraft den 1 januari 1978, *Pliktexemplar av skrift*, att LUB ska erhålla, bevara och tillhandahålla det nationella reservexemplaret av det svenska trycket. En faktor som talade för det, var att KB och LUB sedan 1968 hade likartat sorterade småtrycksavdelningar. En annan var att Svenska Akademiens ordbok (SAOB) ständigt utnyttjade universitetsbibliotekets svenska trycksamling. Den kanske viktigaste anledningen till att välja LUB, var säkerheten som uppnåddes genom det "betryggande avståndet" till Stockholm. LUB får alltså samma tryck som KB. Trycket skall kunna utnyttjas för sådan internationell låneverksamhet som förutsätts i UNESCO:s föreskrifter. Det ålades Lunds UB att "såsom nationellt reservexemplar i största möjliga utsträckning samla och förvara all inhemsk litteratur" (Wennergren 1977, s 28).

Wennergren diskuterar kostnaden för leveransbibliotek. Det mest radikala för att minska kostnaden vore att helt undanta småtrycket från pliktleverans. Han har tagit upp frågan på respektive bibliotek, men de universitetsbibliotek som redan byggt upp småtryckssamlingar ville inte fortsättningsvis avstå från pliktleverans av småtrycket. Däremot var universitetsbiblioteken i Linköping och Stockholm mindre intresserade av småtrycket som helhet, men ansåg att de hade användning för vissa kategorier av trycket.

I en rapport från Carolina Rediviva, Uppsala Universitetsbibliotek, påpekas att flera länders pliktleveranslag, på grund av nya framställningstekniker och förändringar i samhället, reviderades vid ungefär samma tid: till exempel Island 1977, Sverige 1978, Finland 1980 (Pliktleveranslagen 1978. Erfarenheter och framtidsperspektiv 1986, s 3).

I förarbetet till pliktexemplarslagen 1992, Pliktleverans, fastslår man, att dokument som förvaras hos Stockholms, Uppsala, Linköpings, Lunds, Göteborgs och Umeå universitetsbibliotek hålls tillgängliga enligt föreskrifter som meddelas av respektive universitet efter samråd med KB och att dokument som har lämnats till LUB utgör nationellt reservexemplar. Beträffande detta exemplar gäller ovillkorliga föreskrifter om bevarande för framtiden.

I pliktexemplarslagen stadgas att det egna universitetets verksamhet bestämmes inriktningen vid respektive universitetsbibliotek; rätt att begagna biblioteket har lärare, forskare, tjänstemän och studerande vid universitetet, men därjämte var och en som har behov av universitetsbibliotekets resurser för egen forskning eller egna högre studier. I praktiken innebär detta, att de sju mottagande biblioteken ställer sina samlingar till förfogande för varje myndig person.

Inför den nya lagen 1993 ville LUB lösas från bevarandeplikten och Lundkvist, som var utredare skriver att: "Erfarenheten har visat att LUB:s ansvar inte låter sig väl förenas med de andra uppgifter som ett universitetsbibliotek har; framförallt vållar finansieringen problem. Särskilda medel till reservexemplaret har aldrig utgått; LUB har utan framgång sökt erhålla täckning för merkostnaderna från centralt anslag. Man har fått svara för uppgiften med de medel som ställts till förfogande från universitetet" (Pliktleverans 1992, s 89-90).

Lundkvist menar att konflikten mellan den nationella uppgiften och universitetets önskan att styra användningen av de egna medlen är inbyggd i vårt universitetssystem. Ett annat bibliotek kan tänkas överta uppgiften, men samma problem som i Lund skulle kunna uppstå. Trots att utredaren ansåg att LUB skulle slippa uppgiften gick inte det förslaget igenom.

"I takt med universitetens decentralisering blir sambibliotekstanken viktigare än förut. Därför föreslås ett samrådsförfarande mellan KB och universitetsbiblioteken, när det gäller tillhandahållandet av det svenska materialet. Originaldokumenten bör ställas till förfogande fritt för låntagaren, vare sig det sker direkt från det egna biblioteket eller genom fjärrlån" (Pliktleverans 1992, s 12).

2.3 Forskningsbibliotekens funktioner

Vi har tagit upp tre motiv ur litteraturen om forskningsbibliotekens funktioner. Dessa är a) den dubbla lojaliteten, b) finansieringsvägar samt c) biblioteket som pedagogisk resurs.

Ur skriften *En kreativ studiemiljö. Höskolebiblioteket som pedagogisk resurs* har vi valt att lyfta fram tre av de problem som diskuteras, nämligen a) hur det lokala ansvaret mot den egna högskolan, främst litteraturförsörjning till forskning och annan höskoleverksamhet, ofta kommer i konflikt med sambibliotekets. Det vill säga det samlade svenska biblioteksväsendets krav som innebär att förse samhället i övrigt med vetenskaplig litteratur och andra litteraturtjänster. b) Ett annat är vad höskolereformen 1977 innebar för finansieringsvägar och organisationsstrukturer i höskolebiblioteken:

"Från att ha uppfattat sig som relativt självständiga institutioner med finansiering direkt från statsmakterna och med breda samhällsliga uppgifter för litteraturförsörjning, integrerades de i universiteten och gjordes direkt beroende av den lokala universitetspolitiken. Biblioteksanslagen lades in i forsknings- och utbildningsanslagen och den lokala servicerollen markerades" (En kreativ studiemiljö 1991, s 34).

Mogens Jensen var projektledare för ett UHÄ-projekt angående nivån på de mindre och medelstora högskolornas biblioteks- och informationstjänster. Han anger i sin rapport *Norm eller mål?* från 1990 att högskolebibliotekets budget inte bör understiga sex procent av högskolans totala budget enligt standarder för amerikanska collegebibliotek. Han påpekar att vi i Sverige inte ens kommer upp i fyra procent i snitt.

Tidigare var det möjligt att genom finansiering direkt från statsmakterna centralt styra de nationella riktlinjerna för forskningsbiblioteken. Detta ändrades under den borgerliga regeringsperioden 1991-1994, då den statliga styrningen av bland annat högskolan minskades. Göran Gellerstam anser att högskolebiblioteken är på väg in i ett mer renodlat beroendeförhållande till sina närmaste uppdragsgivare. Han påpekar att denna decentralisering av medlen utgör ett hot mot ett fungerande sambibliotek (Gellerstam, 1994). Jan Hagerlids redovisning av en enkätundersökning bland landets universitets- och högskolebiblioteks chefer utförd av BIBSAM, visar att åsikterna går isär angående för- och nackdelar med Unckels decentraliseringsreform (Hagerlid 1994).

Avslutningsvis argumenteras det i *En kreativ studiemiljö* för c) ett djupare och mer grundläggande samarbete mellan biblioteken, linjenämnderna, institutionerna och lärarna. Biblioteken och lärarna ska, som en del i den pedagogiska processen, utveckla studenternas aktiva sökande och bearbetning av information.

Även Karin Almegård Nørby framhåller samarbetet mellan lärarna och bibliotekarierna för att biblioteken ska fungera som resurser i den pedagogiska processen (Almegård Nørby 1996, s 12-13).

2.4 Beskrivningar av okatalogiserat tryck

I sin artikel *Okatalogiserat tryck i Kungl. bibl.: terminologi, tillväxt, utlåning* beskriver Lillemor Lundström sektionen för okatalogiserat tryck på KB. Hon tar upp problemet med att definiera vad som egentligen tillhör kategorin okatalogiserat tryck. "Generellt gäller dock om detta material, att det 1) utges av institutioner, företag och föreningar, 2) är innehållsmässigt sett dokumentärt och 3) har en i både tid och rum begränsad intressesfär. Det är

alltså till stor del fråga om ett internt eller lokalbetonat tryck med vid utgivningstillfället aktuellt innehåll" (Lundström 1982, s 17).

I sitt anförande *Vad är småtryck?* vid Svenska bibliotekariesamfundets årsmöte 1982 understryker Birgit Antonsson småtryckets betydelse för forskningen. Anförandet är ett brandtal för okatalogiserat tryck.

Hon talar också om betydelsen av kompetent personal på småtrycksavdelningar: "Att bringa reda i detta kaos av 100 000 tryckalster per år kräver fantasi, stora kunskaper och uthållighet" (s 10).

Antonsson menar att detta material klarare än något annat avspeglar samhället i alla dess aspekter vid en given tidpunkt. I det okatalogiserade trycket kan vi följa samhällsliv och politik, näringsliv och fritid. Hon anser att bibliotekets kunder bör få veta vad småtryck är och att det är personalens skyldighet att gå ut till användarna och beskriva det utförligt " - inte minst för att försvara de stora summor som läggs i dyrbara magasinsutrymmen och höga personalkostnader" (s 11).

Vikten av att ha ett fungerande index understryks. Ett sådant skärper kraven på konsekvens och kontinuitet vid urval, hantering och systematisering. Antonsson vill också fördjupa samarbetet mellan Sveriges olika småtryckssektioner och talar om metoder därför.

Broschyren *Information om pliktexemplar*, som är sammanställd av Marianne Landqvist, Lillemor Lundström och Siw Wesslén och vänder sig till tryckarna, understryker vikten av att de skickar in **allt** sitt pliktleveransmaterial. Skriften ger känslan av att det svenska trycket i stor utsträckning används till individuell kuriosaforskning:

"Kungliga bibliotekets samlingar ruvar på många hemligheter, färdiga att röjas för dem som vill veta. --- Här finns också skolkatalogen med klasskamraterna du glömt namnen på (s 6). --- Samlingarna av valpropaganda och flygblad är en ovärderlig källa för dem som vill veta hur det moderna Sverige växte fram och formades" (s 7).

I förordet skriver riksbibliotekarien Tomas Lidman bland annat:

"Din verksamhet är av avgörande betydelse för förståelsen av vår svenska historia. Dina publikationer är nämligen, oavsett i vilken form de kommer ut, de viktigaste vittnesbörden om vår samtid. Böcker, tidningar och andra publikationer och informationsbärare speglar vårt politiska, intellektuella och kulturella liv. I vardagslivet kommer vi nära verkligheten. De enkla, kortlivade trycksakerna är en ovärderlig kunskapskälla för förståelsen av vårt vardagsliv. --- Det är därför viktigt att du skickar in **allt** som föreskrivs i lagen, även

om du tycker att somligt verkar ointressant. Det blir en del av nationens minne!" (s 1).

2.5 Internationell utblick

Reglerna för pliktleveranser i de nordiska länderna skiljer sig från dem i de anglosaxiska och i de flesta utomeuropeiska länderna i ett viktigt avseende: materialet levereras här av tryckaren, medan det i övriga länder levereras av utgivaren. Detta gör att vi har koncentrerat vår undersökning av utländska texter till nordiska sådana.

Birgit Antonsson skriver i en festskrift till Norges riksbibliotekarie 1992: "Idag har Norge den mest avancerade och heltäckande pliktleveranslagen. Här regleras inte bara leverans av pappersbundna media utan även av mikroformer och foton, film, videogram, ljudupptagningar, TV- och radio-program samt elektroniska dokument. ... Det mest radikala inslaget är bestämmelsen om leverans av allmänt tillgängliga online databaser" (Bibliotekshagen 1992, s 115).

Lise Hesselager var länge chef för Danske Afdelings Småttryksafdeling på Det Kongelige Bibliotek i Köpenhamn och har också varit chef för Pligt-afleveringsområdet, och förestått registreringen av dansk periodika i den danska nationalbibliografen. Hon har publicerat en mängd vetenskapliga artiklar, förberett en ny pliktleveranslag och anses vara en auktoritet på området "småttryck".

Här vill vi framförallt belysa det i hennes texter, som behandlar det vi har undersökt och kommit i kontakt med. Hon skrev 1972 att:

"Emnet 'småttryk' har gennem tiderne i de nordiske videnskablige bibliotek, hvor bogtrykpressens biprodukter strømmer ind, været i stand til at sætte en meningsudveksling i gang, der har karakter af mening-itis. Som det ofte sker, når meninger brydes så voldsomt, kommer protagonist og antagonist let til at provokere hinanden til at reagere en smule følelsesbetonet i diskussionen. Vi der står midt i problemerne, må nok forsøge at forbeholde os nogenlunde lidenskabsløst over for emnet og ikke lade os forlede til henholdsvis at opbevare eller kassere hele redeligheden" (Hesselager 1972, s 64).

Vad gäller användningen av okatalogiserat tryck skriver Hesselager att användningen av småtryck ökar kraftigt, även om det är svårt att utläsa ur statistiken, som inte registrerar enskilda användares tidskrävande genomgång av stora mängder tryck i samband med djupgående undersökningar.

"Vi stilles over for krav om en bedre registrering af materialet og optagelse af større dele af det i nationalbibliografien. ... det kan forventes, at den bedre registrering vil føre til endnu større benyttelse,

idet manglande benyttelse ofte skyldes almindelig uvidenhed om materialets eksistens. Dette bekræftes af det enkle faktum, at der kan konstateres en særlig intensiv benyttelse af det småtryk, der registreres i bibliografier" (Hesselager 1980, s 38).

Hon redogör också för vilka som använder det okatalogiserade trycket på Det Kongelige Bibliotek, men tyvärr utan att redovisa hur hon fått fram uppgifterna. Hon menar att samlingen i synnerhet nyttjas av forskare inom områdena historia, politik, ekonomi, statistik, konsthistoria och folkminnesforskning. Samlingen används också, menar hon, till dokumentation av rättssaker, vid utställningar, vid utarbetande av bibliografier, till specialarbeten vid Handelshøjskolen och andra läroanstalter, samt vid framställningen av festskrifter för institutioner, som ofta saknar sina egna publikationer (Hesselager 1972, s 82).

John T. Lauridsen skriver 1992 i tionde kapitlet i *Brug og Bevaring - "Benyttelse af specielle dele af hovedsamlingerne og særsamlingerne"* - om småtrycket på Det Kongelige Bibliotek:

"Vender vi os dernæst til de specielle dele af hovedsamlingerne, så er pjecesamlingens låneandel ganske ubetydelig. Småtryks er også begrænset; de 77 rekvisitioner på 3 uger svarer til et årligt rekvisitionstal på ca. 1335. Tallet er bekræftet af Småtrykssamlingen, dog er det lidt i underkanten. Samlingen havde i 1988 94 besøgende lånere, der i gennemsnit fik fremtaget 10 småtryk og 24 breve blev besvaret. Set i forhold til Småtrykssamlingens bestand på ca. 4,2 millioner enheder, er det ikke meget, men til gengæld er samlingen et ypperligt eksempel på, at Det Kongelige Bibliotek arbejder for og investerer i fremtiden. Småtrykkene (er og) vil som arkivsamling blive en sand guldgrube for forskerne og andre, efterhånden som de får øjnene op for arkivsamlingens værdi. Som arkivsamling uden katalog kan man ikke af Småtrykssamlingen forvente en bestemt procentvis benyttelsegrad i forhold till bestanden. De fremtidige brug af samlingen vil blive lettet af, at man i de seneste år er begyndt at lægge småtryksperiodica ind i REX" (Poulsen 1992, s 188-189).

År 1994 skriver Hesselager bland annat om hur en småtryckssamling bör ordnas. Hon föreslår till exempel att de bibliotek, som får kasta det material personalen finner ointressant, bör katalogisera det material, som anses värt att bevara. I Sverige gäller detta de fem regionbiblioteken i Göteborg, Linköping, Umeå, Uppsala och Stockholm. På så sätt, menar hon, höjs återvinningsgraden avsevärt, särskilt som de respektive biblioteken har olika intresseområden och bevarar tryck inom olika ämnen. Eftersom trycket inte katalogiseras, och återvinningen i så hög grad är beroende av personalen, kan det hända att material inte kan lokaliseras, trots att det ingår i samlingen. Hesselager menar, att om det finns två eller flera nationella småtryckssamlingar, bör dessa ha olika uppställnings- och sorteringsystem.

Då kan en icke-effektuerad beställning vidarebefordras till nästa samling och på så sätt ökas möjligheten till återvinning (Hesselager 1994, s 199-200).

3. Metod

“En studie som i första hand beskriver användarna - deras sociala sammansättning, attityder till bibliotek och sätt att söka information - bör rimligen kallas för användarundersökning (user study). Om man däremot studerar användningen av en given samling litteratur är det fråga om en användningsundersökning i egentlig mening (use study). Inom den senare kategorin kan man skilja på två huvudtyper. Den ena har sin fokus endast på samlingen och mäter användningens frekvens inom olika delar av den. --- Låt oss kalla detta en nyttjandegradsstudie. En sådan kan ge besked om vad som är överflödigt i samlingarna, men däremot inte om vad som saknas” (Hagerlid 1984, s 128).

Detta står att läsa i Jan Hagerlids artikel *Efterfrågeanalys som värdering av litteraturförsörjningen*. Föreliggande undersökning innefattar båda typerna, en undersökning av användarnas sätt att utnyttja informationen som finns i samlingen och en undersökning av i vilken grad samlingen utnyttjas. De delar av samlingen som eventuellt befinns vara överflödiga skulle i vårt fall möjligen kunna flyttas till depå.

För att få en detaljerad bild av verksamheten har vi valt att använda flera metoder i undersökningen. För att kunna besvara våra tre frågeställningar har vi kombinerat tre olika undersökningssätt i en femstegsmetod, där de fem stegen kompletterar varandra och genererar svar på olika aspekter av användningen.

Enligt bland andra Holme och Solvang kan en kombination av flera metoder “leda till att man får en mer nyanserad och helhetsinriktad uppfattning av de ...fenomen man studerar” (Holme 1991, s 93). De menar att kvalitativ information kan komma in som ett tillägg till den kvantitativa undersökningen. Kvantitativa data kan ge en generell översikt för att man lättare ska kunna hitta de faktorer man bör koncentrera sig på i den kvalitativa undersökningen. Båda slagen av information kan ömsesidigt stärka varandra, menar de. Lennart Eriksson säger att “Slutresultatet blir en allsidigt belyst frågeställning ... Inventeringar och stickprov blandas med enkäter och intervjuer” (Eriksson 1985, s 25).

Steg 1. Genom att gå igenom och analysera bibliotekets ordinarie statistik över expedierade beställningar fick vi svar på frågan om vilka delar av småtrycket som används. Steg 2. I två enkäter, en pilotstudie, som löpte över sommarmånaderna och i en ordinarie studie under oktober månad, koncentrerade vi oss på vem användaren är. I en tredje enkät fick vi personalens kommentarer till resultaten. Steg 3. Genom att intervjua ett mindre antal av användarna, tio stycken, fick vi djupare kunskap om de vitt skilda användningsområden som finns för det okatalogiserade trycket. Steg 4. Genom olika typer av fältstudier, fick vi fördjupad kunskap om hur

verksamheten ser ut på några olika småtrycksavdelningar. Steg 5. För att komplettera våra resultat intervjuade vi ytterligare två personer, representanter för särskilda typer av användare, samt verksamhetsföreträdare på LUB.

3.1 Urval & avgränsningar

Vi har valt att undersöka den lokala användningen såsom den bokförts under de två senaste halvårsperioderna och de lokala användarna under två kortare perioder under sommaren och hösten 1996. Vi har alltså inte undersökt fjärrlånestatistiken.

Eftersom antalet lokala användare av Småtrycket är relativt litet, har vi inte gjort något urval utan inbegripit samtliga som personligen besökt avdelningen i undersökningen. Vi har inte studerat de beställningar, som av olika anledningar inte effektueras. Telefonförfrågningar har vi inte undersökt, eftersom statistik över dessa saknas. Hagerlid menar att så kallade användningsstudier har vissa inbyggda begränsningar och sammanfattar vad Lancaster skrev i ämnet 1982:

Användningsstudier

1. är inriktade på aktuell efterfrågan snarare än framtida behov
2. tar inte upp behoven hos dem som inte använder biblioteket
3. klarlägger inte vilka behov som ligger bakom användarnas efterfrågan (Hagerlid 1985, s 2). Eftersom vi, som en del i vår undersökning, också gjort en liten användarstudie kommer vi att kunna säga något om de behov som ligger bakom användarnas efterfrågan.

3.1.1 Begränsning

När vi under hösten började arbeta med denna studie, märkte vi att vi omedvetet antagit en okritisk inställning till småtrycksavdelningens mål och funktioner. Vi kunde inte förstå, varför inte detta fascinerande material användes i större utsträckning. Denna inställning hade vi tillägnat oss under sommarmånaderna när vi upplevde samlingen och dess funktion endast inifrån. Detta kan ha påverkat vår förmåga att på ett helt objektivet sätt genomföra intervjuerna, så att vi i vissa fall ställt ledande frågor om tillgänglighet och användbarhet.

3.2 Reliabilitet och validitet

Reliabilitet är ett mått på ett tests precision och hög reliabilitet innebär frånvaro av slumpmässiga mätfel. Låneundersökningar har enligt Hagerlid (1985) stora förutsättningar att vara tillförlitliga och ha hög reliabilitet jämfört med metoder som inbegriper användarna aktivt. Där måste man räkna med svarsbortfall och svårbedömd påverkan på användarnas attityder

genom själva undersökningssituationen. Analysen av den redan förda statistiken över användningen av det okatalogiserade trycket har alltså hög reliabilitet. Enkätundersökningarna och framförallt intervjuundersökningen är båda avhängiga av användarnas medverkan och har därför lägre reliabilitet.

Genom att redogöra noggrant för varje steg i metoden hoppas vi säkra tillförlitligheten i vår undersökning. Trots att intervjusituationer aldrig går att återskapa exakt kan en framtida undersökare följa våra tankegångar och förfaringsätt.

Validitet beskriver i vilken grad ett mätinstrument mäter det som man avser att mäta och hög validitet innebär frånvaro av systematiska mätfel. Ett sätt att säkra validiteten är att kontrollera om flera olika undersökningsmetoder och -vägar ger resultat som pekar i samma riktning. "... get data from multiple *sources* (people with different roles, deviant and mainstream informants) using multiple *methods* (such as talking with people *and* observing routine life at the site)" (Miles 1984, s 235).

Genom att undersöka verksamheten ur många synvinklar och med flera olika metoder anser vi oss uppnå hög validitet. Hagerlid menar att det finns begränsningar i alla metoder, men att detta är "ett skäl att tolka resultaten med blick för metodens begränsningar och eftersträva en bättre helhetsbild genom en avvägd kombination av olika metoder" (Hagerlid 1985, s 17).

Det faktum att vi båda vid de flesta intervjutillfällena varit närvarande för att kunna stötta och komplettera varandra anser vi ha höjt både reliabiliteten och validiteten.

3.3 Statistik

Verksamheten på avdelningen redovisas löpande i form av statistik över effektuerade beställningar. För varje beställning, som resulterar i läsesalslån fyller personalen i ett formulär i datum, antal häften och hyllsignatur samt låntagarkategori. Vi har undersökt samtliga låntagarkategorier utom fjärrlånen. Dessutom registreras varje effektuerad beställning, som inte lämnar Småtryckssektionen utan används i den lokala läsesalen, i ett separat formulär, där datum, hyllsignatur och antal häften anges. Låntagaren undertecknar registreringen.

Vi har analyserat statistiken från och med juli 1995 till och med juni 1996. Vi ville bilda oss en uppfattning om vilka kategorier av material som används mest, respektive minst, och eftersom vi gör en nulägesanalys, verkade det rimligt att undersöka siffrorna från de två senaste bokförda halvårsperioderna. "Låneundersökningar kan ha flera syften: - att inringa

material med liten användning för gallring, placering i fjärrmagasin o d" (Hagerlid 1985, s 3).

3.4 Enkäter

Enkäter är ett enkelt och billigt sätt att samla in relativt mycket data på kort tid. Vi har genomfört tre enkäter; en under de sommarveckor vi arbetade på Småtrycket och en under fyra veckor i oktober 1996. I ett senare skede bad vi om personalens kommentarer till delar av resultatet. Hur dessa enkäter såg ut och genomfördes redovisas här.

3.4.1 Pilotenkät

Eftersom vi arbetade på småtryckssektionen under sommaren tog vi tillfället i akt att pröva hur en enkätundersökning togs emot av användarna. Hur pilotenkäten såg ut redovisas i Bilaga 1. Vi testade några av våra formuleringar för att se hur de uppfattades. Två övergripande frågor ställdes. Dels huruvida respondenten tillhörde universitetet och i så fall i egenskap av vad (student, forskare/lärare eller annat). Dels ställde vi en fråga där användaren ombads ange aktuellt ämnesområde eller uppgift, för att kunna bilda oss en första uppfattning om vad det okatalogiserade materialet kunde användas till.

Högre svarsfrekvens, över 90 procent, kan uppnås om en enkät delas ut personligen (Moore, s 56). Eftersom enkäten verkade fungera bra under den första veckan, fortsatte vi att dela ut den till alla avdelningens besökare under tiden 17 juni till 10 september 1996. Sektionens ordinarie personal var mycket hjälpsam i arbetet med att distribuera och samla in enkäten de dagar vi inte själva var där och kunde göra det. På detta sätt lämnade pilotenkäten teststadiet och övergick till att vara ett led i undersökningens ordinarie datainsamling.

Medvetna om att användningen av Småtrycket är terminsbunden ville vi ta reda på om "sommaranvändarna" skiljer sig mycket från "terminsanvändarna" när det gäller universitetstillhörighet eller ej, samt för vilket ändamål samlingen användes: studie- eller forskningsuppgift respektive privatrelaterat.

3.4.2 Vad gör Du här?

Vi hade nytta av pilotenkäten i flera avseenden. Det visade sig till exempel att man kan tillhöra universitetet och ändå använda Småtrycket för privata ändamål. Vi kunde också, ur svaren i pilotenkäten, hämta alternativ till de mer specifika svarsalternativen i enkäten *Vad gör Du här?* (bilaga 2) Att även frågornas ordningsföljd har betydelse för förståelsen fick vi också erfara.

För att genomföra den centrala enkätundersökningen valde vi två oktoberveckor, som enligt de senaste årens statistik skulle vara lämpliga på grund av hög besöksfrekvens. Det visade sig tyvärr att det 1996 kom färre användare än tidigare, varför vi utökade tiden till fyra veckor sammanlagt. Personalen ombads dela ut enkäten till samtliga besökare.

Ett löst blad (bilaga 3), på vilket respondenterna ombads lämna namn och telefonnummer om de ville medverka i en eventuell intervju vid senare tillfälle, bifogades enkätformuläret. Vi garanterade respondenternas anonymitet genom att namnuppgifterna lämnades på ett särskilt blad som inte kunde kopplas till enkätsvaren. För att öka svarsfrekvensen trycktes våra enkäter på färgat papper (Moore, 1989 s 56).

3.4.3 Personalens kommentarer

Vi genomförde också en uppföljande enkät med öppna frågor till personalen på sektionen för okatalogiserat tryck på LUB. Vi konfronterade där personalen med en del av våra resultat och bad om de anställdas reaktioner och kommentarer. Vi frågade dem också om deras arbetsförhållanden, arbetsuppgifter, ansvarsfördelning och samarbete.

3.5 Intervjuer

Vi har gjort en användarundersökning genom att intervjua tio av Småtryckets användare. Vi har dessutom intervjuat representanter för två speciella användargrupper och två verksamhetsföreträdare inom LUB.

3.5.1 Intervjuundersökning

Fem personer, som besvarat enkäten, erbjöd sig att ställa upp för intervju. För att få ett bredare underlag kontaktade vi, med utgångspunkt från namnuppgifter i Småtryckets liggare, ytterligare ett antal användare. Vi hade bestämt oss för att intervjua tio personer och vi tog kontakt med användare tills vi funnit tio som ville medverka. Genom intervjuerna ville vi ta reda på mer om de intervjuades specifika användning av småtrycket, hur de fått reda på samlingens existens och något om deras uppfattning om tillgängligheten samt kort beröra frågan om eventuell marknadsföring av avdelningen. Med utgångspunkt i enkäten *Vad gör Du här?* utarbetade vi en intervjumall (bilaga 4) och genomförde de tio intervjuerna. Varje intervju varade i cirka 30 minuter. Av erfarenhet visste vi att det fungerade bäst när vi utförde intervjuerna i samarbete. Åtta av intervjuerna gjordes ansikte mot ansikte av oss båda samtidigt, medan två av dem fick göras per telefon av endast en av oss. Intervjuerna genomfördes med halvöppen struktur. Alla intervjuer, utom de två som gjordes per telefon, bandades och skrevs ut, dels för att vi båda skulle kunna delta i intervjuerna och dels

för att få med exakta ordalydelser för eventuella citat. Under de två telefonintervjuerna fördes noggranna anteckningar som renskrevs omgående.

3.5.2 Kompletterande intervjuer

Efter en första sammanställning av resultaten, såg vi att bilden av småtryckets användning behövde kompletteras för en bättre analys. För att ta reda på hur SAOB använder småtryckssamlingen har vi gjort en intervju med Gunnel Persson, assistent vid redaktionen. Vi har också intervjuat Tom O'Dell, doktorand och lärare på etnologiska institutionen, som vi förstod hade rekommenderat sina A-kursstudenter att använda samlingen.

För att få klarhet i förhållandena kring finansieringen av det svenska tryckets bevarande och tillhandahållande samt få perspektiv på sektionen som en del i universitetsbibliotekets samlade verksamhet intervjuade vi Göran Gellerstam, universitetsbibliotekarie, och Steingrímur Jónsson, chef för Nationalbiblioteksavdelningen på Lunds universitetsbibliotek. Vi förväntade oss att deras syn på avdelningen och verksamheten skulle ge oss ett annat perspektiv och öka vår förståelse för småtryckssektionens speciella villkor.

3.6 Fältstudier

För att få en djupare förståelse för ämnet har vi också gjort observationer och informella intervjuer. Vi har haft månadslånga sommararbeten på Småtrycket och har då fått värdefull bakgrundskunskap och kunnat göra iakttagelser. Vi har också besökt motsvarande avdelningar på Uppsala universitetsbibliotek och på Kungliga biblioteket i Stockholm för att bilda oss en uppfattning om hur en småtrycksavdelning kan, och eventuellt också bör, fungera och se ut.

3.6.1 Feriearbete

De veckor vi arbetade som assistenter på Småtrycket har fungerat som deltagande observation. Vi har kunnat se hur arbetet löper och hur beställningar effektueras. Vi har också kunnat delta i vanliga arbetsdagars olika göromål. Dessutom har vi kunnat etablera en viss kontakt med användarna samt se dem i arbete, vilket tillförde ännu en dimension till vår användarundersökning. Vi anser att våra veckor som extrapersonal på Småtrycket varit avgörande för arbetet med undersökningen.

3.6.2 Studiebesök

Vi hoppades att studiebesöken skulle ge oss en helhetsbild av nationalbiblioteksfunktionen i Sverige. Vi såg det också som värdefullt att etablera kontakt med personalen på KB:s och Uppsala UB:s avdelningar för okata-

logiserat tryck. Under studiebesöken gjorde vi observationer och samtalade med personalen.

4. Resultat

Här följer resultaten av vår undersökning. Vi redovisar varje undersökningsdel för sig. I analysavsnittet kommer vi att föra ihop delresultaten för att de ska kunna ge en flerdimensionell bild av småtryckets användning.

4.1 Redovisning av statistiken

För att få en bild av hur mycket de olika delarna av det okatalogiserade trycket efterfrågas har vi analyserat utlåningsstatistiken för det okatalogiserade trycket från och med juli 1995 till och med juni 1996. Detta material består av två delar: dels statistiken för dem som betjänats på våning fem, dels de listor där personalen fyller i uppgifter om det material som skickas ner för läsesalslån. I båda typerna av bokföring anges datum, antal beställningar per tillfälle och hyllsignatur; på listorna vid varuhissen anges även låntagarkategori. Eftersom det endast på den ena listan anges låntagarkategori, och detta datamaterial dessutom är mycket bristfälligt, har vi gjort bedömningen att detta underlag inte kan ge något tillfredsställande svar på vilka som använder samlingen och redovisar därför inte heller den information som förekommer.

När vi räknade samman och sorterade datamaterialet använde vi signaturschemat, enligt vilket personalen sorterar nyinkommet material. Vi har utgått från att hyllsignaturerna, som anges i statistiken, är korrekta. Dock har vi i vissa fall funnit att signaturer som använts inte existerar och ibland har något led i signaturhierarkin uteslutits. I dessa fall har vi korrigerat felen och redovisat beställningarna där de hör hemma i signaturschemat. I vissa fall har beställningar avsett material ur äldre delar av samlingen, som är uppställd enligt ett annat system. I dessa fall har vi inordnat beställningarna under motsvarande "moderna" rubrik.

Syftet med att titta på utlåningsstatistiken var att ta reda på vilka delar av samlingen som används och i hur stor utsträckning. Användning är dock något som inte enkelt låter sig mätas och vi tvingades leta efter ett mått, som på ett bra sätt kunde representera användning. I sammanställningen av utlåningsstatistiken anger vi både antalet beställningar och antalet tillfällen vid vilka beställningar gjorts. Tabell B1 i bilaga 5, indelad enligt signaturschemats hierarki, redovisar samtliga beställningar och beställningstillfällen.

Vi fann i vissa fall markanta skillnader mellan antalet beställningar och beställningstillfällen. Exempelvis gjordes inom huvudkategorin *Historia* sammanlagt 80 beställningar vid åtta tillfällen. Om mönstret med tio gånger fler beställningar än tillfällen, hade varit konstant för alla kategorier, hade det varit likgiltigt vilket av de båda måtten vi använt. Dock finner vi vid en närmare granskning att proportionen mellan antalet beställningar och

beställningstillfällena varierar från kategori till kategori. Till exempel gjordes 28 beställningar vid 25 tillfällena från huvudkategorin *Undervisning* och 308 beställningar vid fem tillfällena från huvudkategorin *Offentliga nöjen*. Dessa skillnader gör att måttet "antal beställningar" och måttet "antal beställningstillfällena", ger helt olika bilder av användningen. Om man utnyttjar antal beställningar som mått på användning visar det att nästan 17 procent av det material som används kommer från kategorin *Offentliga nöjen*. Med utgångspunkt i samma statistiska data, visar måttet "antal beställningstillfällena", att material ur kategorin *Offentliga nöjen* utgör knappt en procent av användningen. Vilket av dessa mått beskriver bäst användningen? Vi vill här ta reda på inte vilka delar av samlingen som användes under just den här perioden, utan få en allmän uppfattning av vilka delar, som används mycket och vilka delar som används mindre.

Under dessa förutsättningar kan ett mått, som är relativt konstant över tiden, ge en mer generell bild än ett mått som ger stora skillnader från en tidpunkt till en annan. Vi delade därför upp data i två delar efter tid: juli 1995 till och med december 1995 respektive januari 1996 till och med juni 1996. I diagram 1 (bilaga 6) redovisar vi skillnaden i antal beställningar respektive beställningstillfällena för samtliga huvudkategorier som är representerade i datamaterialet. Vi kan tydligt se, att skillnaden i antal beställningar varierar mer än skillnaden i antal beställningstillfällena, inom nästan alla kategorier. På grund av att variationen över tiden är mindre och att data innehåller färre extremvärden, har vi valt att hädanefter använda oss av *antalet beställningstillfällena* som mått på användning.

Av de totalt 39 huvudkategorierna i signaturschemat användes material från 29 av dem någon gång under de tolv månader som vi undersökt. Huvudkategorierna i signaturschemat med antalet beställningstillfällena per kategori återfinns i Tabell 2.

<i>Huvudkategori</i>	<i>Tillf.</i>	<i>Huvudkategori</i>	<i>Tillf.</i>
Acta	2	Massmedia	12
Allmänna tidskr.	-	Medicin & vet. v.	13
Arkeologi	-	Miljövård	1
Bild. konst	22	Museiväsen	9
Biografi & personhist.	-	Musik	12
Bok- & bibl. v.	18	Naturvetenskap	-
Estetik	-	Näringsv.	244
Filosofi & Psykologi	1	Offentliga nöjen	5
Folkminnesforskn. & Etnografi	-	Riksdagstryck & statsförvaltning	-
Geografi & resor	-	Samhällsvet.	72
Hist. hjälpvet.	-	Sport, spel & tidsfördriv	7
Hist. polit.	24	Språkvetenskap	1
Historia	8	Statistik	40
Juridik	15	Sällskap	2
Kommunalv.	5	Teknol.	11
Kommunik.	19	Teologi & kyrkohist.	12
Krigsv.	6	Undervisning	25
Kulturhist.	2	Utställningar & mässor	4
Litt. hist.	-	Vitterhet	1
Lokalhist & topografi	8	Okänt	5

Tabell 2. Samtliga huvudkategorier i signaturschemat och antalet beställningstillfällen per kategori under perioden juni 1995 till och med juli 1996.

I Tabell 3 som innehåller de sex mest använda huvudkategorierna, kan man se att dessa sex kategorier tillsammans utgör 70,5 procent av användningen. Som kontrast till dessa kan det vara intressant att veta att de sex minst använda huvudkategorierna, tillsammans användes 8 gånger eller vid 2,3 procent av beställningstillfällena.

<i>Huvudkategori</i>	<i>Antal beställningstillfällen</i>	<i>Andel beställningstillfällen i %</i>
Näringsv.	244	40,3
Samhällsvet.	72	11,9
Statistik	40	6,6
Undervisning	25	4,1
Hist. polit.	24	4,0
Bild. konst	22	3,6

Tabell 3. De sex mest använda huvudkategorierna i absoluta och relativa tal.

4.2. Enkäter

Våra tre enkäter redovisas här i den ordning de genomfördes. De två första riktar sig till användarna, medan den tredje vänder sig till Småtryckets personal. Personalenkäten genomfördes i slutskedet av undersökningen och gav oss värdefulla kommentarer till delar av våra resultat.

4.2.1 Pilotstudien

För att få svar på vilka som använder samlingen och vad de använder den till, har vi gjort en enkätundersökning bland dem som använder det okatalogiserade trycket. Vi gjorde en kort pilotenkät och lät den sedan fortsätta hela sommaren (17/6 - 10/9) utan några ändringar. Trots att det inte är brukligt att redovisa resultatet av en pilotstudie har vi valt att göra detta eftersom den spänner över både en längre och en annan period än den slutgiltiga undersökningen och på så vis lämpar sig för jämförelser.

I pilotenkäten (bilaga 1) tog vi reda på användarnas kön, ålder, eventuella universitets- respektive fakultetstillhörighet samt inom vilket ämne, eller för vilken uppgift, det okatalogiserade materialet användes. Enkäten besvarades av 24 användare, lika många män som kvinnor, i åldrarna 19 till 60 år. I bilaga 1 återfinns enkäten med en sammanställning av svaren. Den deskriptiva statistik vi tagit fram på grundval av detta material visar att könsfördelningen är jämn, liksom fördelningen mellan studenter och lärare/forskare. Drygt hälften angav att de tillhörde universitetet. De flesta tillhörde samhällsvetenskapliga eller humanistiska fakulteten. Juridiska och naturvetenskapliga fakulteterna är också representerade.

Vi avsåg att med hjälp av det lilla under sommaren insamlade materialet kunna utarbeta en mer utförlig enkät att användas under hösten.

4.2.2 Vad gör Du här?

Lunds universitetsbiblioteks småtryckssektion har relativt få användare. Därför krävs en tidsmässigt omfattande studie för att få en uttömmande och generell bild av vilka som använder samlingen. Vår enkätundersökning omfattade fyra veckor, vilket i detta fall är en alltför kort tid för att vi ska kunna generalisera kring vilka användarna är utifrån resultaten. Vi menar ändå att resultaten är viktiga och informativa och att de belyser användningen av småtryckssamlingen.

Undersökningen genomfördes under tiden 30 september till 25 oktober 1996 och innehåller fler och utförligare frågor än pilotstudien. Den besvarades av sammanlagt 30 individer. Vid en närmare granskning av resultatet fann vi att hälften av respondenterna utgjordes av studenter vid etnologiska institutionen. Ytterligare efterforskningar gav vid handen att alla dessa gick A-kursen och hade blivit tipsade av en lärare om att använda småtryckssamlingen för att lösa en särskild uppgift, den så kallade spåruppgiften.

Dessa etnologistudenter är visserligen verkliga användare av samlingen, men utgör en homogen grupp som är specifik för den aktuella månaden. Genom att utgöra en så stor del av de undersökta användarna påverkar dessa studenter resultatet så mycket att vi anser det vara relevant att redovisa hur resultatet skulle sett ut om de inte ingått. I bilaga 2 finns enkäten *Vad gör Du här?* och en sammanställning av vissa svar i två varianter: med och utan etnologistudenterna. Nedan, i tabell 4, finns en jämförelse mellan resultaten från såväl pilotenkäten som från enkäten *Vad gör Du här?*, med och utan etnologistudenter. Observera att procentsatserna i kolumnen där materialet redovisas utan etnologistudenternas svar kan uppfattas som missvisande på grund av det lilla antalet observationer.

	<i>Pilot- enkäten</i> (17/6 - 10/9)	<i>Vad gör du här?</i> (30/9 - 25/10)	<i>Vad gör du här? utan etnol. stud.</i>
Antal svarande	24	30	15
Könsfördelning, andel kvinnor	50 %	67 %	40 %
Medelålder	33,4 år	26,2 år	27,9 år
Andel som tillhör universitetet	63 %	90 %	80 %
Antal som tillhör:			
Humanistiska fakulteten	5	22	7
Samhällsvetenskapliga fakulteten	7	5	5
Övriga fakulteter	2	-	-
Andel förstagångsanvändare	*	87 %	73 %
Andel som fann vad de sökte	*	41 %	67 %
* Enkäten gav ej svar			

Tabell 4. Jämförelse mellan de båda enkäterna och resultatet utan etnologistudenter.

Förutom dessa kvantitativa data, gav respondenterna även uppgifter om vad den information de funnit i småtryckssamlingen skulle användas till. Nedan finns exempel på de vitt skilda syften som småtryckssamlingen används för:

- "Ekonomistudier"
- "Jämförande uppsats mellan svenska socialdemokratiska partiet och British Columbias New Democratic Party"
- "Kollektivavtal för undersökning till examensarbete"
- "Magisteruppsats, finansiell ekonomi"
- "Marknadsundersökning av fackliga förhållanden"
- "Skriver avhandling om sedlighetsrörelsen och motståndet mot den reglementerade prostitutionen"
- "Söker fackliga företrädare för ett projekt på Akademikerförmedlingen, kompetenspoolen"

- "Årsredovisningar, Svenska Lantmännen, inför anställningsintervju"

4.2.3 Personalens kommentarer

Vi redovisar resultatet fråga för fråga.

1. Enligt våra resultat besökte ca 30 personer (totalt 37 besök) Småtrycket under en fyraveckorsperiod. Kan Du kommentera det?

Tre av fyra menar att det stämmer med deras uppfattning, men påpekar att antalet besökare också varierar kraftigt. En säger att det nog hade kommit fler om fler känt till avdelningen.

2. Av dessa var 27 universitetsanknutna. Kommentera.

Tre är förvånade för de har känslan av att fler är så kallade privatforskare. En av dessa framhåller dock att den kategorin låntagare är större under sommar och lovperioder. En anställd anser att resultatet stämmer med hennes uppfattning.

3. Hur många, om några, ytterligare användare skulle Ni, med samma personalstyrka, kunna serva, per månad?

Samtliga menar att eventuell ytterligare belastning kan vara ganska låg. Tre anställda understryker att även helt utan besökare är arbetsbördan tung. En anser att det beror på vilken typ av material som skulle användas av fler, om det kommer grupper etc, om personalen skulle klara att serva fler besökare.

4. Enligt våra resultat användes kategorierna Näringsväsen, Samhällsvetenskap och Statistik mest. Kan Du kommentera det?

Detta resultat kom inte som en överraskning för någon ur personalen. "Väntat eftersom *Näringsväsen* (bl a årsredovisningar) och *Samhällsvetenskap* är stora kategorier som innefattar stor del av trycket vi har." En förklarar att det är årsredovisningarna (*Näringsväsen*), tryck från banker, försäkringsbolag mm (*Samhällsvetenskap*) samt adresskalendrar (*Statistik*) som används allra mest. En påpekar att även kategorierna *Historia* (politisk och lokal-), *Juridik*, *Bildande konst* (t ex konstkataloger), *Offentliga nöjen* samt *Bok & bibliotek* används mycket.

5. Ni och användarna samsas om samma arbetsrum. Hur upplever Du det?

Alla tycker att lokalerna är i trängsta laget, men mest ur användarnas synvinkel. Personalen har förståelse för om användarna ibland kan bli störda av det arbete som pågår. Samtidigt menar tre att det ger en närhet till användarna som gör det lätt att dels kommunicera med dem, dels att kontrollera hur materialet hanteras. En påpekar att de studieplatser och det utrymme som finns inte lämpar sig för grupper.

6. Småtryckets placering, på femte våningen, hur upplever Du den?

En anställd tycker att det är krångligt för låntagarna att ta sig till Småtrycket och att detta kan hämma eventuella spontanbesök. En annan menar att eftersom personalen i informationsdisken slussar låntagarna till avdelningen bör inte läget vara något problem. Sammanfattningsvis ger två personer positiva omdömen som "fin utsikt, mysigt", en har ingen åsikt och en är mer kritisk.

7. Ungefär hur lång tid tar det att ta fram "genomsnittsbeställningen"?

Personalen är överens om att den relativt enkla genomsnittsbeställningen tar ca 5-15 minuter att effektuera. De understryker dock att många beställningar är betydligt mer tidskrävande.

8. Är det bra om låntagaren ringer i förväg? Kommentera.

Alla är överens om att det underlättar arbetet väsentligt. Det har flera fördelar: Personalen kan per telefon informera låntagaren, som redan då kan bedöma vad som är intressant. Det ger personalen möjlighet att tänka efter och göra en uttömmande sökning. När användaren kommer kan materialet finnas tillgängligt.

9. Om Du inte hittar det material som beställningen gäller, vad gör Du då?

Beroende på anledning till att materialet inte hittas antingen 1) registreras beställningen som icke-effektuerad och låntagaren meddelas; personalen kontrollerar med svenska avdelningen (om något äldre material som borde funnits saknas); om beställningen är oklar kontaktas låntagaren; för säkerhets skull kontrolleras den äldre kortkatalogen, kat -57 - ibland är materialet katalogiserat; ibland frågar de anställda sina kolleger och diskuterar var materialet alternativt skulle kunna finnas.

10. Vilka kan anledningarna vara till att alla beställningar inte kan effektueras?

Att Småtrycket ibland anlitas som sista chansen då materialet egentligen borde varit katalogiserat men inte kan hittas; att tryckeriet inte hunnit leverera alternativt inte gjort det fast de bort - personalen påpekar att de inte hinner reklamera; referensen kan vara felaktig; ibland är materialet inte sorterat ännu. Det gäller äldre ouppackat material samt restantier och reklamtryck från 1996 och framåt.

11. Hur ser arbets- och ansvarsfördelningen ut?

Kollegial anda råder och alla deltar i alla uppgifter, men avdelningsförestandaren leder och planerar arbetet samt sköter kontakterna med andra avdelningar och nivåer i hierarkin. De anställda har sorteringsansvar för olika ämneskategorier. "Prioritering av arbetsuppgifter: 1) Lokala beställningar, 2) Grovsortera dagens tryck, 3) Fjärrlånebeställningar, 4) Finsortera inom respektive ämne."

12. Samarbetar Småtrycket med övriga pliktleveransbibliotek? Andra instanser? Hur?

Tre anställda anger KB som samarbetspartner - diskussioner kring materialet; jämför och noterar. Personalen på avdelningen har även haft kontakt med sina danska kolleger samt med Landsarkivet i Lund. "Inte mycket samarbete i det dagliga arbetet, det skulle nog vara givande med mera."

4.3 Intervjuundersökning

Vid bearbetningen av intervjuerna gjorde vi en helhetsanalys, som enligt Holme (1991), går ut på att vissa teman och problem väljs ut och sedan analyseras närmare.

4.3.1 Syfte

Här redovisar vi våra huvudteman i intervjuerna; syfte, tillgänglighet och marknadsföring. Ordningsföljden är intervjumallens.

När vi frågade om huruvida informanterna anser att något är speciellt användbart, och i så fall vad, med småtryckssamlingen, fick vi fyra varianter. De anser att det är användbart för a) att det ger en otolkad bild av beslutsgången till exempel i riksdagen, b) att det går fortare att få tag i årsredovisningar där än att beställa dem från företagen, c) det är den enda samlingen av reklam, "reklamarkiv", som finns i regionen och d) flera har behov av information som inte finns i någon annan form. Alla ansåg att trycket är användbart, även om de var entusiastiska i olika hög grad.

Vid några tillfällen lade vi ofrivilligt orden i munnen på informanterna, när vi gav förslag på svarsalternativ. De verkade då hålla med om vad vi sade, till exempel att trycket är så bra, för att det ger en otolkad bild av ett visst fenomen eller problem. Vi har valt att inte redovisa dessa "svar".

Fem av informanterna har sökt dokument utgivna av organisationer eller liknande, som arbetar på riksplanet och en använder tryck från ett antal orter runt om i landet. Två av de återstående arbetar med skånska dokument, en person med stockholmska och en med karlskroniska. Det sökta materialet är tryckt mellan 1800-talets början och idag.

<i>Akademisk nivå</i>	<i>Institution; ämne</i>	<i>Uppställningssignatur</i>
Doktorand-nivå	1. Institutionen för nordiska språk, svenska som skolämne 2. Historiska institutionen, filantropiskt arbete bland fallna kvinnor	1. Undervisning: Skolor: Årsredogörelser 2. Samhällsvetenskap: Sociala frågor: Institutioner & sällskap
D-nivå	1. Historiska institutionen, magisteruppsats om Svenska Folkförbundet	1. Historia: Politisk: Institutioner & sällskap
C-nivå	1. Företagsekonomiska institutionen, PM, inledningskurs till kandidatuppsats (livsmedelsbranschen) 2. Företagsekonomiska institutionen, PM, inledningskurs till kandidatuppsats (verkstadsbranschen) 3. Konstvetenskapliga institutionen, kandidatuppsats om IKEA:s formgivning 4. Historiska institutionen, kandidatuppsats om Socialdemokratiska partiet	1. Näringsväsen: Företag: Årsredovisningar 2. Näringsväsen: Företag: Årsredovisningar 3. Näringsväsen: Företag: Reklamtryck 4. Historia: Politisk: Institutioner & sällskap
A-nivå	1. Etnologiska institutionen, grupparbete	1. Näringsväsen: Företag: Reklamtryck
Icke universitetets -anknutet arbete	1. Forskning för skrift om Sveriges järnvägshistoria 2. Förarbete för utställning om industridokumentation, i LO:s regi	1. Kommunikationer: Järnväg 2. Näringsväsen: Företag: Reklamtryck

Tabell 5. Sammanställning av intervjuundersökningens första tredjedel: Syfte.

I Tabell 5 visar vi en sammanställning av svaren på frågorna, som rör syftet med informanternas besök på Småtrycket. Uppgifterna är kategoriserade efter informanternas respektive akademiska nivå.

4.3.2 Tillgänglighet

Frågan Anser Du att samlingen är lättillgänglig? var tyvärr inte så tydlig som vi hade hoppats. Vi fick svar för det mesta, men ibland inte på den frågan och i flera fall fick vi ge exempel för att informanten skulle förstå vad vi menade. Inte ens då fick vi alltid entydiga svar. Kanske skulle vi ha ställt frågan helt annorlunda. Kanske skulle vi bara ha frågat om detaljerna, för

att sedan i efterhand bilda oss en uppfattning om helhetssynen och informantens uppfattning i allmänhet. Trots detta har vi fått svar på den övergripande frågan från nästan alla, nio av tio och majoriteten tycker att samlingen är ganska svårtillgänglig. De flesta svarade på frågan om huruvida de anser att samlingen är lättillgänglig genom att tala om hur besvärligt det var att komma upp till avdelningen. Endast två tycker att det inte är så besvärligt och en av dem tycker till och med att proceduren är "festlig". Av de återstående sade en informant att samlingen ju inte är lättillgänglig i och med att man inte känner till att den finns, och en annan berättade vad han tycker om uppställningssystemet.

En av våra följdfrågor rörde öppettiderna och på den gav åtta av informanterna explicita svar. Fyra av dessa tycker att 9-16 är rimligt, med tanke på att andra, liknande institutioner har ungefär samma tider. Tre personer tycker att det är lite snålt, men eftersom vi har berättat att man kan beställa fram materialet för läsning i läsesal, något ingen av dem blivit upplyst om tidigare, menar de att tiderna är acceptabla, såvida man kan arbeta med det okatalogiserade materialet i läsesalen under UB1:s öppettider. En av informanterna tycker att det är katastrofalt dåliga öppettider; särskilt irriterar det honom att man stänger avdelningen för att hela personalen samtidigt ska ha lunchrast.

Vi frågade om personalresurserna, om användarna ansåg att de var tillräckliga. Vi har fyra klara svar på frågan, varav endast ett uttrycker direkt missnöje, men många synpunkter kom fram under samtalens gång. Överlag anser nästan alla att personalen är mycket trevlig och hjälpsam. I några fall har besökaren inte fått fram det sökta materialet, eller endast delvis, och tror att det kanske trots allt finns där. Några användare har efter samtal med bibliotekarierna i informationsdisken, som i sin tur ringt till småtryckssektionen, fått tid för besök två dagar senare, vilket de i vissa fall ansåg vara för lång tid.

Nästa följdfråga rörde den geografiska placeringen av Småtrycket, vilken i flera fall gav en upprepning av svaren på den allmänna frågan om tillgänglighet. Två personer tyckte att det var lite roligt, en av dessa tyckte att det tydde på att han kommit längre i den akademiska världen i och med att han fick tillträde till de "högre regionerna", en tredje anser att det är acceptabelt. För övrigt är informanterna missnöjda med situationen, i synnerhet de som bara varit där en eller ett fåtal gånger. Flera sade också att det verkar vara ett effektivt sätt att minimera antalet besökare, det är ju nästan omöjligt att komma dit om man inte vet exakt vilket tryck man behöver.

Vi ville veta vad informanterna anser om läsplatsernas antal och utformning. Alla åtta svarande säger med tvekan att det fungerar så länge man är ensam besökare - och det har de varit nästan varje gång - men att läsplatserna är för få och för små, när så inte varit fallet. En av användarna

saknar uttag och plats till sin bärbara PC. Ett par "stamgäster" har beretts möjlighet att förvara sina frekvent använda arkivkartonger på en vagn mellan besöken och de har därmed sluppet belasta bordytan med dessa.

Vi frågade vad användarna anser om kopieringsmöjligheter och av dem som utnyttjat dessa, anser endast en att de är bra. Andra synpunkter är att maskinen är dålig och ger undermåliga kopior och framförallt efterlyser man ordentliga rutiner. Personalen har inte kunnat ge klara besked angående pris eller eventuella rabatter vid stort antal kopior och växelpengar har saknats. Informanterna efterlyser samma typ av kortbetalning som biblioteket i övrigt använder eller möjligen någon sorts klippkort.

Vi har fått flera ytterligare synpunkter på avdelningen och servicen. Tre anser att luften är dålig, en drar sig till och med för att gå dit av den anledningen. Alla nämnde den hemliknande atmosfären och några tycker att den är övervägande trevlig.

När vi informerade om att materialet kan beställas fram till läsesalen blev många förvånade och ansåg i de flesta fall att det skulle hjälpt dem i deras arbete om de hade vetat om det. Framförallt menar flera att eftersom det tar så lång tid att komma upp till Småtrycket, måste man ha ganska lång tid på sig, för att det ska vara lönt att sätta igång hela proceduren med besöksbricka, registrering och eskortering i hissen. I några fall har våra informanter upparbetat ett så stort förtroende hos personalen, att de själva tillåts hämta intressanta kapslar ur hyllorna. Detta upplever de som oerhört praktiskt, men de är också mycket medvetna om att de är undantagna från mycket stränga regler. Regler, som de tycker är helt riktiga och nödvändiga för att hålla samlingen intakt och organiserad. Ingen av dessa privilegierade användare anser att materialet borde förvaras i en öppen samling. Av dem som inte fått söka själva anser en informant att samlingen självklart bör vara öppen. Det tar alldeles för lång tid att vänta på att personalen ska hitta det önskade materialet, tycker han.

Däremot inser han att materialet måste vara rätt uppställt och föreslår därför att man anställer studenter, som skulle kunna sätta in använt material på rätt plats. Detta system, efter nordamerikansk modell, tycker han borde användas inom hela UB. Han menar att det nuvarande systemet speglar vad som är bekvämt för personalen och inte för användarna.

Vi ville veta hur lång expeditionstid som är acceptabel. I detta sammanhang berättade vi om raset förra året och om den utflyttning av visst material till depå, som blev följden. Därifrån hämtas material för närvarande två gånger i veckan, varför framtagningstiden kan bli så lång som fyra dagar. En av informanterna anser inte att man ska behöva vänta alls, medan de övriga accepterar fyra dagar, med viss tvekan i några fall. Flera av de användare som besökt avdelningen har arbetat med mindre uppgifter. Eftersom tiden

för att lösa dessa uppgifter var begränsad till en vecka, menade de att så lång väntetid som fyra dagar klarar man bara om man *vet* att materialet, när det väl kommer, är användbart. Några påpekar att yrkesarbetande användare kanske utnyttjar semesterdagar för att kunna besöka avdelningen och då är det mindre bra om materialet inte är tillgängligt. Å andra sidan, säger de, bör man ju ringa innan man kommer. Att det krävs planering i arbete med större uppsatser menar alla, och påpekar att väntetiden på en utlånad eller fjärlånad bok oftast är mycket längre än fyra dagar. En av informanterna tycker att den stora fördelen med samlingen här, jämfört med den på Kungliga biblioteket i Stockholm, är just att allt material, i alla fall det han använt, finns samlat i samma byggnad.

Vi frågade om informanterna varje gång hittat vad hon/han sökt och endast två av dem svarade ja. I båda dessa fall rörde det sig om små mängder material, som varit lätta att hitta (politiska partiers nationellt utgivna tryck). De övriga är nöjda med det de faktiskt fått fram, trots luckor i bestånden och trots att de i vissa fall hittat det sökta materialet vid senare tillfällen. Endast ett fåtal gånger har de gått vidare och försökt få tag i materialet någon annanstans.

Vi var även nyfikna på om informanterna någon gång funnit något intressant de inte letat efter och kanske inte visste fanns. Vi undrade om det kan uppnås även i en sluten samling; kapslarna, i synnerhet de med äldre material, innehåller ju ofta fler tryck än det som beställts fram. Sex informanter har inte hittat något oväntat och det beror kanske mest på att kapslarna innehållit endast det efterfrågade trycket. De två mest utpräglade stamgästerna har hittat många oväntade trycksaker, men de har också tillåtits söka själva i hyllorna. De två övriga har någon gång hittat något utöver det de väntade sig, å andra sidan har inte allt det de väntat sig funnits.

4.3.3 Marknadsföring

Vi undrade om informanterna försökt sprida information till andra om samlingen och en historiker var mycket entusiastisk och har talat med många om hur mycket roligt hon hittat. En person har informerat några gånger i hobbytidsskrifter om hur bra samlingen är för just det området. Fyra informanter har nämnt sektionen i samband med redovisning av informationen de hämtat där. Tre har inte talat med någon om samlingen, men en av dem menade, att hon skulle berätta om det framgick att någon hade problem med att hitta något, som kanske skulle kunna finnas där. En informant har talat om för sina kurskamrater att det var besvärligt att komma upp till avdelningen och att det tog lång tid att få fram det önskade materialet.

Vi frågade om avdelningen bör satsa på att marknadsföra sig och nästan alla de tillfrågade hade mycket att säga och föreslog många sätt på vilka samlingen skulle kunna göras mer känd. En majoritet tycker att informationen från föreläsare och på institutionerna ska vara tydligare och i de flesta fall komma tidigare under utbildningen. En av dessa anser att studenterna ska uppmanas att använda materialet redan vid de första självständiga arbetena. Två anser att det mest väsentliga är att informera på UB1, med tydliga och lättillgängliga affischer och broschyrer och en av dem menar att personalen i informationsdisken borde ha sin kunskap om samlingen mer tillgänglig, så att de snabbare inser att det efterfrågade materialet är okatalogiserat.

De flesta tycker också att man borde informera särskilda användargrupper, dels så kallade privatforskare inom flera hobbyområden, dels särskilda institutioner som de tillfrågade ansåg ha särskilt stor användning av materialet, bland andra Ekonomisentrum, historiska, konstvetenskapliga och idéhistoriska institutionerna. Ekonomistudenterna talar om en särskild informationsdag under utbildningen, då de tycker att tydligare information om avdelningen och samlingen borde ges. Flera tycker att information borde finnas på liknande institutioner, som arkiv och andra bibliotek. I den nationella arkivdatabasen hade en av informanterna sökt material, men referenser till UB:s material fanns inte med där, vilket han tycker att det borde göra.

En person tycker att det borde vara självklart för UB att vilja marknadsföra sin verksamhet, eftersom man i dessa tider måste motivera sin existens genom ökat besökarantal.

En informant tror att intresset för samlingen hade ökat om UB marknadsfört den, genom att trycka och sälja till exempel teater- eller filmaffischer, som indirekt hade visat att det finns värdefulla, och på ett bibliotek oväntade, saker att hämta på avdelningen.

Två av de intervjuade menar att marknadsföring inte är så viktig, eftersom de som är intresserade hittar det de behöver med eller utan information. Endast en anser att marknadsföring kanske inte är så lämplig. Han jämför det med exponeringen av naturreservat, som kan vara till förfång för naturen. Några påpekar att lokalen ju inte är byggd för någon anstormning av användare.

För att kunna ge förslag till vad en informationsaffisch eller broschyr skulle kunna innehålla frågade vi användarna vilken information de anser vara viktig för presumtiva småtrycksanvändare. Sex personer hade synpunkter och förslag. De skulle vilja veta och få exempel på vad samlingen innehåller, och från vilken tid material finns att hämta. De vill ha reda på avdelningens öppettider, hur man tar sig dit och hur lång framtagningstiden brukar vara. Information önskas också om vilka möjligheter det finns

att studera materialet på plats respektive i läsesalen, och i vilken utsträckning läsesalslån tillämpas, det vill säga om materialet man beställt kan hållas samlat och tillgängligt för låntagaren under en viss tid. En av informanterna bor inte i Skåne och skulle gärna vilja veta om det finns möjlighet att låna okatalogiserat tryck som läsesalslån till någon institution på hemorten. Någon säger att det är viktigast att ange telefonnummer, "eftersom man ju ändå ringer innan och hör".

4.4 Kompletterande intervjuer

Här redovisar vi intervjuerna med Thomas O'Dell, doktorand på etnologiska institutionen och Gunnel Persson, assistent på Svenska Akademiens ordbok. Intervjuerna med UB-medarbetarna Göran Gellerstam och Steingrímur Jónsson redovisas i ett för dessa gemensamt avsnitt.

4.4.1 Intervju med Thomas O'Dell

När vi studerade enkätsvaren vi fick in under oktoberundersökningen, slogs vi av att andelen studenter från etnologiska institutionen var mycket hög. Vi tyckte att det skulle vara intressant att ta reda på om dessa kom från en enda kurs, och i så fall tala med läraren, som vi trodde kunde ha rekommenderat dem att söka material på Småtrycket. Det visade sig att föreläsaren var Thomas O'Dell (TO), doktorand på Etnologiska institutionen, som undervisar på A-nivå, och vi talade med honom om uppgiften som hans studenter hade arbetat med när de använde Småtrycket. Eftersom han själv har använt och fortfarande använder samlingen i sin egen forskning, ställde vi också ungefär samma frågor som vi ställt till informanterna i de egentliga användarintervjuerna.

TO tycker att etnologiststudenterna kan ha nytta av materialet tidigt i utbildningen, de går från Småtrycket med mycket ny kunskap om företeelser som de över huvud taget inte visste fanns. Materialet är intressant för honom, bland annat för att det inte finns någon annanstans, och ger som exempel annonser, försäljningshäften och propagandistiska skrifter. Vi frågade honom om det okatalogiserade materialet kan vara en primärkälla i etnologisk forskning, och det anser han att det är, men säger att man inte ska ha allt för stor tilltro till det, eftersom inte alla skickar in det de trycker till pliktleveransbiblioteken. Att låta bli, menar han, kan i vissa fall vara en medveten protest. Men, han tror också att "det finns mycket där för historiker, sociologer, antropologer, etnologer, konstvetare, ja för kulturvetare över huvud taget".

Hän tycker, att när man forskar är det oerhört viktigt att man kommer in bland hyllorna, det är en begränsning att inte få se ens utsidan av arkivkartongerna. Om man har tur kan man komma in på sidospår, som man aldrig hade kunnat tänka sig, därför att man, även om man bara beställt en

enda skrift, får titta på hela innehållet i kartonger som rymmer flera dokument.

Vi frågade vilken information han tycker är viktig att ge om avdelningen och samlingen, och han menade att man bör få reda på hur det fungerar, att materialet är ordnat enligt proveniensprincipen. "Man måste känna till vem som har tryckt själva uppsatsen, inte vad uppsatsen heter, det spelar ingen roll vad författaren heter, så det är liksom själva metoden..." Angående en eventuell marknadsföring av sektionen säger han, att det måste bero på hur många det är som jobbar där.

Om sin egen användning av Småtrycket säger TO också att "det är lite bökigt, att man måste komma en eller två dagar i förväg och beställa tid", och att "det känns som nästan något hemligt att stå där nere i telefon och sedan bli mött vid hissen och sedan åker man upp..." Han vill också understryka att han har blivit mycket väl bemött av personalen på Småtrycket.

TO hade funderat på avdelningen och sade bland annat att "systemet måste kunna överleva personalen. Man måste också organisera materialet så att de [anställda] själva vet, vad det är som finns där. Systemet måste fungera även när någon ur personalen blir sjuk. Man kan ju inte utlova en tjänst och sedan säga att: 'jag är ledsen, jag kan inte hjälpa dig den här veckan!'" Han föreslog en sammanslagning med några arkiv - "det är mera arkiv än bibliotek i alla fall".

4.4.2 Intervju med Gunnel Persson

Vi intervjuade Gunnel Persson (GP), assistent vid SAOB:s redaktion, för att få reda på lite mer om LUB:s största enskilda användare. Kanske är SAOB också en av de viktigaste: när LUB utnämndes till reservnationalbibliotek var en av anledningarna, att SAOB var placerat i lokaler på UB1, och använde bibliotekets samlingar mycket. År 1992 flyttade ordboksredaktionen ut från UB1, men använder fortfarande samlingarna i stor utsträckning. "Det har ju alltid funnits en koppling till Lund och källorna." SAOB intar en särställning bland UB:s användare eftersom den utför forskning på en hög nivå utan att vara universitetsanknuten. "Vi gör ju inga undersökningar på materialet. På så sätt skiljer vi oss från forskarna." SAOB:s medarbetare är intresserade av språket, inte innehållet i dokumenten.

Med GP talade vi om hur ordboksredaktionen arbetar och i vilket sammanhang den använder just det okatalogiserade trycket. Ordboken citerar olika källor som exempel på hur ett ord kan användas och man kontrollerar uppgifterna för att säkerställa tillförlitligheten.

Det är i detta sammanhang de personer som arbetar med ordkontroll ibland får anledning att använda småtrycket, för det händer att man har hämtat

citat ur exempelvis någon broschyr eller katalog. Det kan till exempel röra sig om husgeråd, och då man har tillfälle att studera gamla varukataloger och liknande. De flesta beläggen görs i dokument från 15-, 16- och 1700-talen, men i de fall okatalogiserat tryck används, gäller kontrollen uppgifter i nyare dokument från 1900-talet.

Samlingen används inte så ofta; GP har bara varit där ungefär fem gånger under de tre år hon arbetat på SAOB, men man samlar ihop ett antal frågeställningar och går alltså inte till UB för att göra enstaka kontroller.

De anställda på SAOB söker själva material i UB:s magasin, och går personalvägen upp till Småtrycket. GP brukar inte ringa dit innan hon kommer, i stället kommer hon tillbaka vid ett senare tillfälle, om trycket hon söker inte är tillgängligt. Hon tycker att samlingen är svår att hitta i, men att Småtryckets personal är mycket hjälpsam - "det är ganska enkelt, när de letar" - och hon tycker att det fungerar bra att lämna sin beställning och återkomma. Några gånger har hon haft behov av tryck som ingick i den delen av samlingen som mellan oktober 1995 och augusti 1996 var oåtkomlig på grund av att den rasat. Detta skapade problem, men sommaren 1996 flyttades det rasade materialet till depå. GP anser inte att de upp till fyra dagarna som det nu kan dröja innan en beställning effektueras, är särskilt lång tid. Ofta behöver hon ju litteratur som är utlånad och det kan ta betydligt längre tid.

SAOB har nyligen, på grund av resursbrist, infört delvis ändrade rutiner, som innebär att de nyare källorna, som ju är de man beställer ur småtrycks-samlingen, inte kommer att kontrolleras i lika hög grad som tidigare.

Vi ville också veta om GP tyckte att fler borde eller skulle ha nytta av att använda Småtrycket. "Ja, jag tror att man skulle kunna göra hemskt mycket rolig forskning på det materialet. Därför att det speglar samhället på ett väldigt bra sätt. Där finns ju allt!"

4.4.2 Intervjuer med verksamhetsföreträdare

I redovisningen av intervjuerna med Göran Gellerstam, universitetsbibliotekarie, och Steingrímur Jónsson, chef för NBA, inriktar vi oss på ett antal teman som vi anser vara relevanta för förståelsen av situationen för Småtrycket som en del av organisationen Lunds universitetsbibliotek. Dessa är finansiering och prioriteringar, framtidsplaner för Småtrycket, den i okatalogiserat material inbyggda otillgängligheten, organisation samt eventuell marknadsföring.

Finansiering och prioriteringar

Det stora problemet är att samtidigt som hanteringen av det svenska trycket, av vilket småtrycket är en del, genererar stora utgifter för universitetsbiblioteket vill ingen finansieringsinstans ta på sig det ekonomiska ansvaret. Göran Gellerstam redogör för den Moment-22-liknande situationen: LUB har fått uppgiften att administrera det nationella reservexemplaret. Det är en svårhanterad uppgift och det utgår inga extra anslag för den. "Vänder vi oss till Lunds universitet, säger de att det inte är deras utan bibliotekets sak; vänder vi oss till KB och ber dem föra vår talan får vi nej och vänder vi oss till fakulteterna anser de att de inte har med oss att göra. Till exempel humanisterna som verkade så starkt för att det svenska trycket skulle vara kvar på LUB anser att någon annan kan ta hand om finansieringen." Från statligt håll menar man att de fyra miljoner Gellerstam begärt för att hantera det svenska trycket borde vara en struntsumma för Lunds universitet, vars omslutning är på flera miljarder. Från Lunds universitet menar man, att svensktrycket inte faller inom universitetets ansvarsområde.

"Erfarenheten har visat att LUB:s ansvar inte låter sig väl förenas med de andra uppgifter som ett universitetsbibliotek har; framförallt vållar finansieringen problem. Särskilda medel till reservexemplaret har aldrig utgått; LUB har utan framgång sökt erhålla täckning för merkostnaderna från centralt anslag. Man har fått svara för uppgiften med de medel som ställts till förfogande från universitetet. Biblioteksstyrelsen vid LUB önskar i sin anslagsframställning för 1993/94-1995/96 att biblioteket blir löst från uppgiften och anför ekonomiska skäl för detta." (Pliktleverans 1992, s 89-90).

Gellerstam säger, att han idag tycker att det är "ganska trevligt" att LUB har svensktrycket och att de sköter det organisatoriskt mycket billigt. Men han understryker, att det i allra högsta grad är en kompromiss och att han inte kan säga om den är korrekt. Han förklarar att när resurserna är ändliga måste man prioritera och LUB:s prioriteringslista ser ut ungefär såhär:

1. Förse forskare, lärare och studenter med informationsförsörjning.
2. Förse det svenska forskarsamhället med litteratur (och på det sättet vara en samhällstillgång eftersom universitetsforskning anses vara bra för samhället).
3. Förse utlandet med svenskt material eftersom LUB är det enda biblioteket i Sverige med utlåningsplikt av det svenska materialet.

Vi undrar var i denna prioritering allmänheten får plats och vi får veta att allmänheten har ganska låg prioritet. Men LUB är ett offentligt bibliotek som vem som helst får använda och LUB står alltid till tjänst för fjärrlån till andra bibliotek. Prioriteringen är heller aldrig formellt gjord på detta sätt. Dessutom kan man diskutera i evighet: är det forskare eller studenter som kommer i första hand?

LUB är en del av Lunds universitet och de som beslutar om universitetet beslutar också om vilken servicenivå LUB ska erbjuda. Pengarna som univer-

sitetet har att fördela är avsedda för att bedriva forskning och utbildning och forskningsbibliotekens uttalade uppgift är att ställa sina resurser till förfogande för hela samhället genom att samarbeta med andra bibliotek och på så sätt främja forskningen. När valet står mellan att spara äldre tryck och att förse forskare med litteratur är det ingen som ifrågasätter att LUB väljer att betjäna forskarna. Det är endast från bibliotekshåll som detta kan anses konstigt.

Gellerstam menar att det är oerhört viktigt att komma ihåg vem verksamheten är till för. De kunder LUB har styr verksamheten, biblioteket får inte bli ett självändamål, säger han.

Steingrímur Jónsson, som ser det hela ur nationalbibliotekssynvinkel menar att finansieringsfrågan är svår. I och med att riksdagen fattade beslut om att LUB skulle fortsätta med reservexemplaret, så är den diskussionen avslutad. Alltså måste LUB fortsätta att samla på allt material, samt bevara och tillhandahålla det, men det måste göras så billigt som möjligt. Ibland kan han tycka att verksamheten bedrivs under den nivå, som lagen avser.

Framtidsplaner

Om just Småtrycket säger Göran Gellerstam: "Nu gör vi istället så i Lund, att vi ligger på en miniminivå. Vi talar inte särskilt mycket om det, sprider ingen information, inte ens inom universitetet. Vi kör det så att säga på sparlåga. Jag tycker det är en ganska rimlig målsättning." Flera olika lösningar har dock diskuterats. Bland dem både skräckscenarier och drömvisioner. Ett av de mer konstruktiva och utvecklande förslagen innebär att Småtrycket och eventuellt andra specialsamlingar skulle flyttas ut ur UB1:s lokaler.

Gellerstam önskar att man kunde renodla sektionerna och skilja universitetsbiblioteket från icke universitetsanknutna funktioner. Småtrycket kunde existera på egna villkor, eventuellt med sponsorer utifrån. Han menar att Småtrycket skulle kunna anlita sociologer, psykologer och statistiker och utveckla metoder för att skapa en mindre samling som är lättare att överblicka. Ett Småtryck med representativitet - som en spegel av samhället. B. Rugaas ifrågasatte 1988 på en IFLA-konferens i Australien begreppen *allt* och *för alltid* i nationalbibliotekssammanhang. "Den gamla doktrinen att samla på allt och spara det för evig tid är inte längre hållbar. Publikationsexplosionen, brist på utrymmen för en aldrig upphörande tillväxt, samt krympande anslag, reser krav på en genomtänkt gallringpolitik" (Bibliotekshagen 1992, s 117).

Man skulle utgå från en högre ambition och förutsätta att detta fantastiska material kunde användas mer, menar Gellerstam. Och om man väljer att rikta sig till allmänheten kanske länsstyrelsen eller landstinget via kulturanslag kunde finansiera ett par extra anställda för att arbeta med att göra

samlingen tillgänglig för den här delen av Sverige. "När vi nu mer och mer bildar en region med Danmark bör vi se till att vi kan utnyttja den här oerhört rika skatten som småtrycket utgör och ingå i ett nätverk med det danska nationalbiblioteket", säger Gellerstam.

Ett scenario som målats på väggen är att det förr eller senare inte kommer att finnas resurser för att ordna och samla Småtrycket i kapslar, utan det kanske måste förvaras i containrar, en för varje år. En annan lösning kunde vara att endast ordna trycket efter format för att göra det så lite skrymmande som möjligt. Allt detta i väntan på bättre tider och resurser för systematisering och användning. Men Gellerstam menar att detta är ett föga konstruktivt sätt att hantera ett material som är värt ett bättre öde, och hoppas att LUB aldrig tvingas att gå så långt. Men lagen säger inte *hur* materialet ska tillhandahållas och de ekonomiska ramarna sätter gränserna.

Jónsson säger: "Ja, det är ett alternativ, som vi har. --- En container, eller någon annan mycket billig lokal, där man stoppar in material och man kan säga att det är tillgängligt, men det tar kanske tio år att komma åt ett visst dokument. I princip är det tillgängligt. Men om det är det som riksdagen vill, är jag mycket tveksam till."

Organisationen och den inbyggda otillgängligheten

Det finns ett stort generellt dilemma när det gäller okatalogiserat tryck, och det är att det är just okatalogiserat. Det saknar redovisad beskrivning och är på detta sätt mycket svårtillgängligt. Gellerstam menar att det egentligen är "idiotiskt att ha en samling som inte är självinstruerande, där användarna konstruktivt kan ta sig in till materialet. Så länge man inte har det innebär det att om man ökar användningen måste man öka personalen."

För att Småtrycket ska kunna utnyttjas till fullo, tror Gellerstam att det bör lösgöras från LUB. Man måste finna bra lokaler för det samt göra en slags grovkatalogisering och lägga i en databas av något slag. Jónsson talar om KB:s nya organisation. "Det är intressant att se hur KB har ändrat i sin organisation och gjort Småtrycket till en del av en avdelning, som innehåller specialsamlingar." Motsvarande ändring skulle i Lund kunna innebära att man bröt ut Småtrycket och tidningssektionen ur NBA och slog ihop dem med handskriftsavdelningen.

Finansieringen av de olika delarna av LUB i egenskap av både universitetsbibliotek och nationalbibliotek vållar uppenbarligen problem. Därför undrar vi om NBA kanske borde vara skilt från LUB? Avdelningen behöver inte ens vara i Lund, funderar Gellerstam. KB är nationalbiblioteket och LUB är ett universitetsbibliotek och har nationalbiblioteksfunktionen som en sidogren, påpekar han. Det är helt naturligt att rikspolitikerna prioriterar KB.

Marknadsföring?

Angående frågan om eventuell marknadsföring menar både Göran Gellerstam och Steingrímur Jónsson att ett visst mått av riktad marknadsföring av Småtrycket kunde vara på sin plats. Gellerstam menar att all PR för biblioteket är bra. Ett annat problem är hur man sedan klarar av resursfrågan. "På somrarna skriver tidningarna om småtrycket och UB. De brukar skicka hit någon ung entusiast som blir fascinerad." (Till exempel: Nihlén, Mats "UB, biblioteket som är rena guldgruvan för forskare : HÄR FINNS ALLT!", *Arbetet* 1989.11.08 och Wickberg, Jenny "UB:s affischavdelning: en guldgruva för svensk kulturhistoria", *Stubinen* nr 3 1987.)

Vi framkastade idén om en informationsplansch, som kunde sitta på stadsbiblioteken, på landsarkivet, folklivsarkivet och andra ställen där folk som skulle kunna ha nytta av det okatalogiserade trycket, rör sig. Informanterna har angivit att de önskar information om lagen, vad man kan tänkas hitta på avdelningen samt signaturkategorierna. En bra idé tycker Gellerstam. Han tror inte att den eventuella anstormningen skulle sänka vare sig LUB eller Småtrycket. "Skapa allianser med museer och arkiv - de är ofta lika underutnyttjade som biblioteken. Visa hur era institutioner kan utnyttjas bättre, idealet är en integrerad vetenskaplig informationsförsörjning" säger Bjarne Kirsebom, fd statssekreterare enligt, Ylva Mannerheim i *Bibliotek för kvalitet* (Mannerheim 1994, s 287).

Jónsson tror på informationspridning om Småtrycket internt inom Lunds universitet: "Jo, det är jättebra, om så många som möjligt kommer och vill använda samlingen, men nu tänker jag på finansieringen och den kommer från universitetet, så det är mest önskvärt, att det är studenter och forskare som är knutna till universitetet, som använder det okatalogiserade materialet. Då har vi argument för att finansiering." Greta Renborg markerar i *Kvalitetsbedömningar och metodfrågor* vikten av marknadsföring gentemot myndigheter, för att på så sätt undvika minskning av resurserna (Renborg 1985, s 87).

Gellerstam understryker alltså hur viktigt det är att i första hand uppfylla uppdragsgivarens krav. I detta fall blir det komplicerat eftersom den primära uppdragsgivaren är Lunds universitet, men LUB är också nationalreservbibliotek och i och med detta har man ytterligare en uppdragsgivare i staten. Jónsson och Gellerstam skissar några olika sätt att lösa problemet med Småtrycket, som ingen vill betala för. Det kan bli lagt i malpåse på obestämd framtid men det kan också bli utbrutet ur organisationen LUB, eventuellt tillsammans med några andra specialsamlingar. När det gäller den eventuella marknadsföringen av småtrycket som resurs, talar Jónsson och Gellerstam om både intern och extern marknadsföring. Intern riktad till de fakulteter som kan tänkas ha nytta av materialet och därför skulle kunna motiveras att betala för det. Extern marknadsföring kunde vända sig till arkiv och museer, där liknande material bevaras.

Allt hänger alltså samman: Vad UB kommer att hög- respektive lågprioritera är naturligtvis beroende av hur finansieringen ser ut. Finansieringsvägarna, å sin sida, är starkt förknippade med organisationen; om specialsamlingarna distanseras från LUB kanske staten kunde avsätta särskilda medel för dessa, som inte går via LU. Och om organisationen och förutsättningarna för bland annat Småtrycket ändras blir kanske behovet av både intern och extern marknadsföring större.

4.5 Fältstudier

Vi har haft tillfälle att göra två typer av fältstudier. Dels har vi haft feriearbeten vid sektionen för okatalogiserat tryck under sommaren 1996, dels har vi gjort studiebesök på KB i Stockholm och på Carolina Rediviva i Uppsala. Dessa två bibliotek har, tillsammans med LUB, de mest omfattande småtryckssamlingarna i Sverige.

4.5.1 Feriearbete

För att få inblick i Småtryckets arbetsuppgifter och få en känsla för materialet arbetade vi varsin fyra veckorsperiod som extrapersonal på sektionen för okatalogiserat tryck vid LUB. Vi blev fascinerade av materialets sammansättning och unikum. Vi fick tillfälle att samtala med användare om deras arbeten och uppfattning om materialet. Den dagliga kontakten med den ordinarie personalen gav oss bakgrundskunskaper som var ovärderliga för vår kommande undersökning. Hur statistiken förs samt hur signatur-schemat fungerar i praktiken kunde vi också sätta oss in i.

4.5.2 Studiebesök

Vi åkte till Stockholm för att besöka Småtryckets kungliga motsvarighet på KB, och passade samtidigt på att besöka småtrycksavdelningen på Carolina Rediviva. KB är mest likt LUB när det gäller samlingen eftersom dessa två ansvarar för nationalsamlingarna. Carolina är mest likt LUB genom kopplingen till ett universitet och stadsstorleken. Carolina har tagit emot pliktleveranser sedan 1692, vilket är sex år längre än Lunds universitetsbibliotek. "Okatalogiserat tryck eller s k småtryck finns i alla våra större universitetsbibliotek och i Kungl biblioteket. De äldsta och mest omfattande samlingarna förvaras i KB och i universitetsbiblioteken i Lund och Uppsala" (Lundström 1982, s 17).

Studiebesök på Kungliga biblioteket i Stockholm

Vi togs om hand av sektionens tillförordnade chef, Olof Halldin, och vandrade tillsammans med honom runt i KB:s nya och nyrenoverade lokaler i Humlegården. Lokalerna i ett bergrum, som sektionen för okatalogiserat tryck förfogar över, beräknas förslå till år 2030. Därefter finns ytterligare ett bergrum att tillgå. I lokalerna där samlingen är nyinstallerad är det

alltid 18°C och 40% luftfuktighet. Samlingen omfattar idag cirka 9000 hyllmeter tryck och 500 000 affischer. Visst material är placerat i depå.

I våra samtal med Halldin kom vi in på flera intressanta aspekter, till exempel möjligheterna till utökat nationellt samarbete småtrycksavdelningarna emellan och det faktum att avdelningarna använder sig av ganska olika uppställningssystem. Dessutom diskuterade vi vilka möjligheter Internet erbjuder när det gäller att nå ut med information om småtryck. Halldin visade oss affischsamlingen som KB lagt ut på nätet (<http://www.kb.se/ot/OTAffisc.htm>) och även Okats hemsida (<http://www.kb.se/ot/OTStart.htm>). Vi frågade oss också huruvida personalen på folkbiblioteken runt om i landet vet vart den ska vända sig eller hänvisa låntagaren, om denne söker ett teaterprogram, en meny, en tidtabell eller en korrespondenskurs.

Kungliga bibliotekets avdelning för okatalogiserat tryck (Okat.) skiljer sig från den i Lund på flera sätt. Bland annat finns i katalogrummet på KB ett kortregister över delar av samlingen tillgängligt för användarna. Halldin menar att kortregistret har både för- och nackdelar. Man synliggör en del av Okat:s material men registret ger en mycket otillräcklig bild av samlingen. Användarna kan luras att tro, att om de inte hittar vad de söker i registret så finns det inte på Okat. Detta avhjälpas i och med att den nya organisationen tas i bruk och en person från Okat. kommer att tjänstgöra i informationsdisken. En annan skillnad är att de som vill studera material ur de okatalogiserade samlingarna på KB är hänvisade till läsplatser, eller om materialet är mycket ömtåligt, till ett av personalens arbetsbord. På LUB finns läsplatser för studier av det okatalogiserade materialet på Småtrycksavdelningen.

På Okat arbetar tio personer, varav nio på heltid och en på trekvartstid. Alla ansvarar för varsitt ämnesområde. En person jobbar heltid med affärstrycket. "Vi har i princip full kontroll och har nästan kommit ikapp. När hon började ordna upp det låg vi tio år efter." säger Halldin. Avdelningen har haft många (ca 15 st sedan 1989) ungdomspraktikanter som alfabetiserat ett ämnesområde i taget. Trots att de fordrar mycket handledning och oftast endast har gymnasiekompetens är mycket vunnet med deras hjälp, menar Halldin.

KB:s småtrycksavdelning tar emot donationer, till exempel gamla menyer. Visst material erbjuds sektionen att köpa. Småtrycket i Lund tar endast emot tryck från tryckerier.

Halldin berättar att det är ganska vanligt att journalister använder det okatalogiserade materialet. De är ofta ute efter olika matriklar, över exempelvis frimurarloger. Sådant material är ju annars inte tillgängligt för allmänheten. För övrigt är Taxeringskalendern allra mest använd av alla

dokument. Den enskilda kategori av tryck som efterfrågas mest är det så kallade Affärstrycket, det vill säga reklam. Gammal reklam används för att återskapa miljöer för till exempel film, teater och kaféer. Affischsamlingen, som ligger Halldin varmt om hjärtat, är också efterfrågad. KB säljer diabilder av affischerna för cirka 100 kronor styck. Det är enklare att hantera än att, som LUB gör, låna ut diabilderna, tror Halldin.

Databasen Persy, en förteckning över KB:s katalogiserade periodiska material, startades som ett internt arbetsredskap. Den har nu utvidgats till att förteckna även okatalogiserat periodiskt tryck. Den innehåller drygt 5000 poster som refererar till okatalogiserat tryck. Det finns planer på att göra databasen tillgänglig för allmänheten via Internet.

Studiebesök på Carolina Rediviva i Uppsala

Carolina Rediviva är Sveriges äldsta och största universitetsbibliotek. Det är universitetets huvudbibliotek och inriktat på humaniora och är tvärvetenskapligt i vid mening med specialavdelningar för handskrifter, musiktryck, kartor och bilder.

När vi anlände till Svenska avdelningen, där avdelningen för okatalogiserat tryck ingår, samlades hela personalstyrkan, fyra personer som arbetar med det okatalogiserade trycket på 3,9 tjänster, samt andra anställda vid svenska avdelningen för att prata med oss och ge oss sin syn på allt som rör småtryck. Ulf Fahlström, som är chef för Okatalogiserat tryck, visade oss runt i arbetslokalerna och sorteringsutrymmena.

Han visade oss också databasen som personalen håller på att lägga upp. Den består av tre delar; en förteckning över föreningar, institutioner, organisationer och tidskrifter, ett slagordsregister över ämnesområden, till exempel prislistor, telefonkataloger etc samt en förteckning över producerande företags årsberättelser. Basen innehåller totalt cirka 43 000 poster och finns tillgänglig internt på Svenska avdelningen. I framtiden kan den komma att användas i referensarbetet i informationsdisken.

År 1978 löstes Uppsala UB från bevarandeplikten. Ingenting kan dock gallras retroaktivt av materialet från tiden före 1978. Man har specialiserat sig genom att bevara vissa kategorier. En av dessa är tryck som rör Sveriges folkrörelser. Dels för att folkrörelserna är viktiga delar av det svenska kulturarvet, dels för att trycket inte arkiveras så väl i föreningarnas egna eventuella arkiv och av den anledningen kan vara svårt att få tag på. Det finns också en tradition att bevara denna typ av dokument i den gamla samlingen och biblioteket vill värna om kontinuiteten. Matriklar, minneskrifter och postorderkataloger tillhör de kategorier av tryck som sparas inom alla ämnesområden. Dessutom sparas alla typer av årsberättelser; eftersom de är en sorts sammanfattning av det man tidigare gallrat. Uppsala UB är nationellt ansvarsbibliotek för teologi, vilket till exempel medför att

församlingsblad aldrig slängs. Fahlström upplever det som ett trauma att behöva gallra. Han menar att det kanske hade varit lättare att bevara allt. Av de ca 150 meter som levereras per år sparas ca 60 meter.

Som avslutning visade oss Fahlström hela den imponerande samlingen i alla dess vindlingar och vrår. Det ger en extra dimension att se samlingarna och verksamheterna inifrån på det sätt som vi fått göra.

5. Analys och diskussion

Här tar vi upp och försöker svara på varje frågeställning för sig, för att sedan i det avslutande avsnittet ge en helhetsuppfattning av det studerade området.

5.1 Användning

1a) Vilka delar av samlingen på sektionen för okatalogiserat tryck används mest av lokala användare?

Enligt våra resultat utnyttjas framförallt kategorin *Näringsväsen* flitigt. I de tidigare undersökningar vi refererat till har man kommit fram till liknande resultat. Även när det gäller de näst mest använda ämneskategorierna är resultaten likartade.

Enligt vår analys av statistiken förd över beställningar effektuerade av Småtrycket under två sexmånadersperioder, utgör de sex mest efterfrågade kategorierna 70,5 procent av den totala användningen. Jan Hagerlid säger: "En allmän slutsats som det tycks råda en viss enighet om är att användningen av ett biblioteks samlingar är starkt koncentrerad dvs att en mindre del av samlingen står för huvudparten av användningen" (Hagerlid, 1985, s 10). Det betyder alltså att kategorierna *Näringsväsen*, *Samhällsvetenskap*, *Statistik*, *Undervisning*, *Historia: politisk* samt *Bildande konst* är de mest använda. Lundström (Lundström 1982) skriver i sin artikel att mer än 80 procent av alla beställningar på KB:s sektion för okatalogiserat tryck under åren 1981 och 1982 rör material ur tolv kategorier. Bland dessa återfinns motsvarigheterna för de sex mest använda kategorierna på Småtrycket vid LUB. Dessa resultat stämmer även ganska väl överens med Maria Johanssons (Johansson, 1996) resultat från KB vårvintern 1996. Eftersom uppställningssystemen på KB och LUB skiljer sig åt, är det vanskligt att försöka sig på en fullständig jämförelse. I vissa fall är en jämförelse dock möjlig. Hon har till exempel fått fram att kategorin *Ekonomi och näringsväsen* efterfrågades i sammanlagt 44 procent av beställningarna. För motsvarande kategori i Lund (*Näringsväsen*) är resultatet 40,3 procent.

Johansson frågar sig varför affärstrycket används så mycket och kan bara spekulera över anledningarna, eftersom hon inte talat med användarna. Våra informanter kan bekräfta Johanssons antaganden: att det är lättare och går fortare att få ett fullständigt material från småtrycksavdelningen än direkt från företaget. Som vi visar i Tabell 5 utnyttjas kategorin *Näringsväsen* av alla typer av användare. Bland informanterna som främst använt sig av material ur denna kategori återfinns två ekonomi-, en konst-, en etnologistuderande och en "privatforskare". Anledningen till detta kan vara att en årsredovisning ju är en sorts sammanfattning av ett företags verksamhet. Vid sektionen för okatalogiserat tryck i Uppsala understryker personalen att samtliga årsredovisningar och årsberättelser bevaras just av den

anledningen. Vi har också sett att ett företags årsredovisning kan användas i förberedelserna inför en anställningsintervju. Reklamtryck, som också faller inom kategorin *Näringsväsen* är efterfrågat för att det ger en bild av hur ett föremål eller en företeelse såg ut och presenterades vid en viss tidpunkt. Enligt Olof Halldin på KB används reklamtrycket i stor utsträckning för att återskapa gångna tiders atmosfärer. Ytterligare två av de sex mest utnyttjade kategorierna har använts av våra slumpvis utvalda informanter. Dels *Undervisning*, som i detta fall användes av en doktorand vid institutionen för Nordiska språk. När vi frågade om hon kunnat finna samma material på annat sätt säger hon att hon genom att ta kontakt med ett stort antal skolor över hela Sverige eventuellt kunnat finna en del material, men inte allt, eftersom många skolor inte arkiverar sitt eget material. Dels kategorin *Historia: politisk*, som användes av tre personer på olika akademiska nivåer knutna till historiska institutionen. Alla tre studerade samtida beskrivningar av hur idéer och verksamheter av olika slag växt fram.

En annan anledning till att kategorin *Näringsväsen* är flitigt använd kan vara att ingen på småtrycksavdelningarna ifrågasätter vad materialet ska användas till, något som kanske händer om användaren vänder sig till respektive företag.

Vi har konfronterat personalen på Småtrycket med en del av våra resultat för att få deras kommentarer. Resultatet om de mest utnyttjade kategorierna förvånade inte personalen. De förklarar det med att *Näringsväsen* och *Samhällsvetenskap* är volymmässigt innehållsrika kategorier. I kategorin *Statistik* ingår till exempel adresskalendrar, som efterfrågas ofta.

5.2 Tillgänglighet

1b) Är tillgänglighetsgraden adekvat?

De användare vi intervjuat anser inte att samlingen är lättillgänglig, varken mentalt eller med tanke på placeringen i biblioteket. En informant påpekar att personalen i informationsdisken, vid en förfrågan, snabbare borde ha associerat till den okatalogiserade samlingen. Hesselager skriver dock: "It is not at all unusual for a librarian in a large research library not to know what is going on at the other end of the library, and ephemera most often lead a humble existence" (Hesselager 1994, s 194). Detta kunde kanske åtgärdas genom någon form av så kallad personalpryo, vilket möjliggör för personalen att lära känna de övriga sektionernas verksamhet.

Informanterna tror att samlingen hade använts betydligt mer om den varit mer lättillgänglig. Om det ligger till på det viset kan vi varken bekräfta eller dementera. I litteraturen om sektioner för okatalogiserat tryck talar dock författarna om den låga användningen, och menar i flera fall att materialet borde göras mer tillgängligt. Framförallt anser man att ökade kunskaper om samlingarnas existens skulle höja utnyttjandegraden betydligt.

I begreppet tillgänglighet ligger också frågan om huruvida personalen i samverkan med uppställningssystemet kan ge användarna adekvat service. I dagsläget kan vi konstatera att det fungerar efter omständigheterna bra. Gören Gellerstam påpekar att LUB idag hanterar det svenska trycket till en mycket låg kostnad jämfört med motsvarande verksamheter på KB och i Uppsala.

Både informanter och småtryckspersonal understryker dock att en högre arbetsbelastning i form av fler användare skulle göra servicen betydligt långsammare. Ju fler användare att betjäna, desto mindre tid för personalens kontinuerliga finsortering, som är en förutsättning för korta framplöckningstider.

Nästan alla våra informanter ansåg att informationen om sektionen var otillräcklig, och föreslog en mängd olika sätt, på vilka samlingen skulle kunna göras mer känd. Informationsblad och affischer, som skulle ge ganska utförliga upplysningar om vilken typ av material samlingen innehåller och om hur den är uppbyggd, det vill säga ordnad efter proveniensprincipen, efterlystes. Dessa, tyckte informanterna, borde finnas på alla platser och i alla sammanhang, där det finns presumtiva användare. I synnerhet historikerna saknade information om Småtrycket på "alla andra arkiv". En privatforskare berättade att Riksarkivet går ut med information till den speciella "hobbyvärld" han tillhör, och tyckte att LUB självklart borde göra samma sak.

Johansson (1996) ställer den ringa marknadsföringen mot KB:s övergripande mål som nationalbibliotek, det vill säga, att samla, förvara och tillhandahålla svenska böcker och annat tryck. Siw Wesslén säger i en intervju att ytterligare ett mål är att "tillkännage att materialet finns på lättillgängligt sätt, att underlätta för låntagarna att få det" (Johansson 1996, s 12). I marknadsföringsstudien frågar sig Johansson bland annat om KB vänder sig till vissa grupper samt om det finns informationskanaler man inte utnyttjar. Hon diskuterar också KB:s eventuella skyldighet att informera om sina tjänster.

1c) Vilka delar av samlingen bör bli mer tillgängliga?

Våra kontakter med användarna har visat att äldre material, det som har en lång kontinuitet samt det som speglar inte bara den sydsvenska regionen, har använts. Därför är det viktigt, att inom de kategorier som används mest, inte endast tillhandahålla det nyaste, eller det regionala materialet utan sträva efter att tillhandahålla en så fullständig samling som möjligt. Alltså handlar det inte om att till exempel göra det nyaste materialet mer tillgängligt, utan snarare om att bryta ut vissa ämneskategorier och placera dem "närmare" användarna. Eftersom användningsfrekvensen även under ett år är ganska låg behövs nog en analys av den befintliga statistiken över en

ännu längre tidsperiod, för att kunna generalisera kring vilka av kategorierna som bör bli mer tillgängliga.

Ett annat sätt att göra materialet tillgängligt är att beskriva det mer ingående. Som vi tidigare redovisat, har de tre stora småtryckssektionerna i Sverige gjort databaser över delar av sina respektive samlingar. Olof Halldin har också en idé om att på något sätt genom en markering i LIBRIS i samband med vissa träffar ange att relaterat material finns bland det okatalogiserade trycket.

1d) Vilka delar kan utan stora negativa effekter förvaras i depå?

Vi kan se att material ur vissa ämneskategorier inte efterfrågats alls under den undersökta tidsperioden. Dessa sammanfaller i flera fall med Johanssons: *Folkminnesforskning och etnografi, Litteraturhistoria, Språkvetenskap* samt *Filosofi och psykologi*.

Egentligen har det mindre betydelse om material förvaras i depå eller ej, eftersom framplockningstiderna ändå kan bli ganska långa. Däremot förlorar användaren möjligheten att snabbt kunna komplettera sin sökning eller att få en överblick över sitt intresseområde. Så länge samlingen finns nära användaren är det förhållandevis enkelt att be om att få fram ytterligare material. Eftersom samlingen, personalen och användarna samsas om samma utrymmen och man arbetar sida vid sida har personalen möjlighet att lära känna vissa användare ganska väl. Dessa har ibland fått förtroendet att själva söka bland materialet. Kanske kan användarna ibland assistera personalen i sökandet efter ett visst dokument, genom att till exempel associera "rätt".

Det verkligt primära är att samlingen är finsorterad för att säkra snabb och korrekt återvinning av materialet.

Äldre reklamtryck används ganska flitigt och flera av informanterna poängterar vikten av att ha tillgång till en samling av reklamtryck. Från och med 1996, då personalstyrkan reducerades med en heltid, finsorteras inte reklamtrycket. Detta kanske inte får några konsekvenser i dagsläget, men om ett par decennier kan LUB:s personal tvingas hänvisa en stor användargrupp till KB.

5.3 Användare

2a) Vilka är de lokala användarna? 2b) Är de knutna till universitetet eller tillhör de en intresserad allmänhet? 2c) Är de studenter på grundnivå eller är de forskare?

Vid en jämförelse mellan de båda användarenkäterna, som besvarades av nästan samma antal respondenter, trots att sommarenkäten löpte över cirka

tre månader och höstenkäten genomfördes under fyra oktoberveckor, ser vi att medelåldern är högre och antalet universitetsanknutna användare färre under sommaren. Av sommarbesökarna tillhör 37% inte universitetet. Under tiden för höstenkäten utgör motsvarande grupp endast 10%. Dessa resultat stämmer överens med personalens uppfattning om att andelen "privatforskare" är större under sommar och lovperioder. Det visar sig att antalet forskare/lärare, även i absoluta tal, var högre under sommaren. Vi har anledning att tro att det högre antalet forskare under sommaren beror på att forskningen pågår vid sidan av undervisningen, som under terminerna tar mycket tid i anspråk. Studenterna, däremot, är markant frånvarande under sommaren.

De lokala användarna av småtrycket under hösten, är till största delen humanister. När svaren från etnologiststudenterna, som utgjorde en homogen grupp vilken starkt påverkade resultatet, tagits bort ur materialet är förhållandet mellan humanister och samhällsvetare över sommaren respektive hösten i princip jämnt. Det verkar som om samlingens material främst är intressant för studier inom dessa ämnesområden. Övriga fakulteter är dåligt representerade. Lundström (1982) frågar sig vilka användargrupper småtryckssektionen på KB har och förmodar att det främst rör sig om forskare och studenter från universitetet: historiker, statsvetare, etnologer, samhällsvetare och ekonomer. Hennes antaganden stämmer väl överens med våra resultat.

I Tabell 5 visar vi att samlingen utnyttjas av universitetsanknutna användare på alla nivåer samt av så kallade privatforskare. Enkätresultaten antyder dock att de flesta är studenter på grundnivå.

Vid en jämförelse med Wessléns (Wennergren 1977) resultat framkommer att Småtrycket vid LUB har, procentuellt, betydligt fler universitetsanknutna användare än motsvarande avdelning vid KB. Det kan dels bero på att KB, som inte är ett universitetsbibliotek, har en bredare primär målgrupp - allmänheten - och dels på att många redaktioner, företag, museer etc som kan tänkas använda småtryckssamlingen finns i Stockholm. Eftersom LUB i första hand är ett universitetsbibliotek kanske många inte känner till att det också är öppet för allmänheten.

5.4 Syfte

3a) Till vad används materialet på sektionen för okatalogiserat tryck? 3b) Är det för privata syften, som till exempel förberedelser inför anställningsintervjuer, eller är det för studie- och forskningsuppgifter?

Vi kan inte generalisera utifrån våra resultat, eftersom de undersökta användarna inte är tillräckligt många. Däremot kan vi ge exempel på vad det okatalogiserade trycket används till. Det har visat sig att användarna i vår

undersökning utnyttjat materialet framförallt i studiesyfte. Vi har fler exempel på användning på grundnivå än på forskarnivå. Det kan bero på att det är fler universitetsanknutna som studerar på grundnivå, än som sysslar med forskning. Vi har också ett antal exempel på "kvalificerad" användning som inte är universitetsanknuten. Flera användare verkar vara knutna till olika former av arbetsmarknadspolitiska åtgärder.

Göran Gellerstam menar att många som använder materialet inte är akademiskt skolade, utan är ute efter kuriosa eller lokal färg. Han säger att Småtryckets material använts i ett antal avhandlingar, men endast i en bråkdel av alla som presenteras vid Lunds universitet. Han berättar att en känd historieforskare inte själv gärna använder småtryck och inte heller rekommenderar sina studenter att göra det i sina studier. Denne anser, enligt Gellerstam, att materialet är alltför svåröverskådligt och att det är lätt att förlora sig i detaljerna. Thomas O'Dell, doktorand vid etnologiska institutionen, anser däremot att materialet är användbart för studenterna redan på A-nivå. I litteraturen om högskolebibliotekens funktioner argumenteras det för att biblioteken ska vara en del i den pedagogiska processen och utveckla studenternas aktiva sökande och bearbetning av information.

6. Slutsatser och erfarenheter

6.1 Användning

Material ur kategorin *Näringsväsen*, som är en av de volymmässigt största ämneskategorierna, används allra mest, men även *Samhällsvetenskap*, *Statistik*, *Undervisning*, *Historia: politisk* och *Bildande konst* efterfrågas i hög utsträckning. Beställningar av material ur dessa sex kategorier utgör 70,5% av samtliga beställningar.

Materialet används främst i studiesyfte.

De kategorier ur vilka inget material betställts under vår undersökningsperiod är *Filosofi och psykologi*, *Folkminnesforskning* och *etnografi*, *Litteraturhistoria* och *Språkvetenskap*.

Efter att ha talat med våra informanter tror vi att kontinuiteten i trycket spelar en stor roll. Det som studeras är ofta en företeelses uppkomst och förändring under en lång tidsperiod. Detta innebär att det är viktigt att placeringsmässigt hålla samman hela ämneskategorier.

6.2 Användare

De lokala användarna är till största delen universitetsanknutna humanister, och i något mindre utsträckning samhällsvetare. De universitetsanknutna användarna bedriver studier eller forskning på alla akademiska utbildningsnivåer, även om antalet grundstudenter är högst. Andelen "privatforskare" är större under sommaren än under terminstid.

6.3 Tillgänglighet och marknadsföring

Samlingen utnyttjas idag av relativt få användare, och våra informanter menar att den förmodligen skulle brukas flitigare om den gjordes mer tillgänglig, mentalt såväl som geografiskt. Det vill säga att både placeringen av samlingen och marknadsföringen av materialet påverkar tillgängligheten.

Om det inte finns en marknad för ett större utnyttjande av samlingen anser vi att det inte heller är försvarbart att ha kvar verksamheten i nuvarande grad. I så fall menar vi att man hellre endast skulle arkivera materialet på absolut billigast möjliga sätt, för att kunna ta fram det när och om det finns behov och resurser. Om det däremot visar sig finnas ett intresse för ökat utnyttjande anser vi att ytterligare resurser ska satsas på avdelningen. För att kunna besluta om vilket krävs studier av icke-användare samt eventuellt att man provar att marknadsföra sektionen och informera om samlingens existens under en tid och sedan mäter användningen.

Om det finns en önskan att marknadsföra och informera om samlingen för att försöka öka användningen av småtrycket, till exempel för att motivera behovet av större anslag, borde detta kunna åstadkommas ganska enkelt. Wennergren (Wennergren 1977) talar entusiastiskt om en Småtrycksguide, som han anser skulle utarbetas av KB, med hjälp av de övriga leveransbiblioteken. Siw Wesslén säger i en intervju (Johansson 1996), att man borde informera länsbiblioteken om vad samlingen innehåller, för att höja medvetenheten hos folkbibliotekarier runt om i landet.

Kanske skulle avdelningen kunna utnyttjas bättre om den flyttades ut från UB1, eventuellt tillsammans med andra samlingar? Finsortering inom kategorierna av tryck ökar tillgängligheten genom att framtagningen blir både säkrare och snabbare. Eftersom reklamtrycket inom kategorin *Näringsväsen* efterfrågas väldigt mycket, borde detta tryck sorteras och inte, som för närvarande, samlas endast årsvis.

Eftersom personalen är den viktigaste ingången till materialet, kan sektionen dock, med nuvarande personalstyrka, inte betjäna så många fler användare.

Ekonomi är avgörande för all marknadsföring, men kanske kan viss riktad information till särskilda användargrupper öka användningen av materialet, vilket skulle kunna motivera dessa grupper att anslå resurser till sektionens verksamhet.

6.4 Utförligare statistik

Vid Uppsala universitetsbiblioteks sektion för okatalogiserat tryck förs mycket utförlig statistik över användningen. Där bokförs, förutom hur många beställningar inom varje signum som effektueras, även hur många som inte effektueras till exempel beroende på att det finns luckor i samlingen. Dessutom bokförs alla telefonförfrågningar, en typ av användning som annars inte redovisas som utfört arbete i någon statistik.

Vi menar att vi, med hjälp av denna typ av noggrann och utförlig statistik, hade kunnat ge en mer uttömmande beskrivning av användningen av och arbetet med det svenska småtrycket i Lund. Det anses viktigt att beskriva sin verksamhet, både av dokumentationsskäl och för att säkra verksamhetens existens.

6.5 Elektroniskt tillgängliggörande

Vi tror att mycket av det okatalogiserade trycket skulle lämpa sig för elektroniskt tillgängliggörande. Det finns för mycket material för att det ska vara rimligt att tänka sig samlingen i sin helhet eller ens särskilda ämneskategorier tillgängliga elektroniskt. Därför tror vi att elektroniskt tillgängliggörande av ett urval av samlingens dokument skulle fungera mer som ett

smakprov på samlingen och mindre som en fullständig informationskälla för universitetsanknuten forskning. Man skulle på detta sätt kunna nå nya användargrupper.

Vi tror att det finns ett stort intresse för framförallt affischerna. KB har redan börjat i liten skala och förhoppningsvis kan samarbetet mellan småtryckssektionerna fungera även på detta område. Slitaget på små blad, tunna skrifter och annat skört material skulle kunna minimeras genom alternativt tillgängliggörande. Ett hinder kan vara problem med upphovsrätten eftersom det är önskvärt att dokumenten återges i fulltext.

6.6 Nationellt samarbete

Våra erfarenheter från fältstudierna säger oss att det finns goda möjligheter för utökat samarbete de svenska småtryckssektionerna emellan. Vi tror att en viss ansvarsfördelning och ett utvecklat samarbete när det gäller förtecknandet av det okatalogiserade materialet skulle vara till fördel för alla parter. Om man sedan dessutom, som Birgit Antonsson tidigt påpekat, konstruerar en väl genomtänkt och utformad nationell småtrycksguide anser vi att det förhållandevis lite utnyttjade materialet på Sveriges småtryckssektioner skulle komma fram i ljuset på ett helt nytt sätt. Hesselager menar att de pliktleveransbibliotek som inte har bevarandeplikt på ett utförligt sätt bör förteckna det material de anser värt att bevara, för att på så vis öka tillgängligheten.

6.7 Förslag till fortsatt undersökning

Under arbetets gång har vi stött på en mängd intressanta frågeställningar som vi fått lämna därhän. Två av dessa har vi valt att ta upp här, för de skulle verkligen komplettera vår undersökning. a) Hur stor volym, i hyllmeter, har materialet inom de olika ämneskategorierna? Detta skulle vara intressant att ställa mot användningen inom varje kategori. I dagsläget saknas ett sådant mått. b) Hur fungerar hänvisningen till och fjärrutlåningen från de svenska småtryckssamlingarna på folkbiblioteken runt om i landet? Vet personalen vart den ska vända sig eller hänvisa låntagare om det gäller till exempel menyer, tågtidtabeller eller affischer? Vet länsbiblioteken?

Avslutningsvis anser vi att vi uppfyllt vårt syfte, att klarlägga användningen av det okatalogiserade trycket, åtminstone under de perioder vi undersökt. Vi har under arbetet med undersökningen genomgått flera faser i vårt förhållande till småtrycket: från otyglad entusiasm till ett, som vi hoppas, rationellt förhållningssätt till en samling som vi tror bör ägnas omtanke och kanske bör omvärderas i dagens Lågbudgetsverige. Antonsson skriver att det alltid är denna tryckkategori som kommer upp till diskussion

när man efterlyser urval och sovring i det nationella trycket (Bibliotekshagen 1992, s 119).

Vi anser inte att detta är särskilt underligt eftersom det är förhållandevis lite använt, marginellt i den akademiska forskningen och samtidigt voluminöst och därigenom kostnadskrävande. Detta tryck är inte nödvändigt för universitetsbibliotekets verksamhet. Är det över huvud taget ett universitetsbiblioteks skyldighet att bevara och tillhandahålla ett lands hela tryckproduktion, utan öronmärkt statlig finansiering? En mindre del av det svenska trycket har stor betydelse för den akademiska forskningen vid universitetet, medan den största delen, däribland det okatalogiserade trycket, används i ringa utsträckning. För den forskning som de användare vi varit i kontakt med utför, har det okatalogiserade trycket dock en avgörande betydelse.

För att verksamheten ska bli ekonomiskt försvarbar tror vi att en förändring måste komma till stånd. Universitetet eller staten bör ta ansvar för den verksamhet de har beslutat ska bedrivas och avsätta tillräckliga resurser för den. Annars kan det bli aktuellt att minska tillgängligheten ytterligare.

7. Litteraturförteckning

Almegård Nørby, Karin (1993), "Per Unckel till universitet och högskolor: 'Klarar man inte sitt bibliotek - vad talar då för att man klarar ansvaret mot studenter och forskare i övrigt?'" . *DIK Forum* 20/93, s 14-15.

Almegård Nørby, Karin (1996), "Kris för högskolebiblioteken". *DIK Forum* 1/96, s 12-13.

Antonsson, Birgit (1982), "Vad är småtryck?" Anförande vid Svenska bibliotekariesamfundets årsmöte. *Bibliotekariesamfundet meddelar* 1982:2, s 9-13.

Bibliotekhagen : festschrift til riksbibliotekar Bendik Rugaas 50 år (1992). Riksbibliotekstjenesten, Oslo, 1992. [Till det okatalogiserade tryckets lov - eller de dödas encyklopedi i Kungliga biblioteket av Birgit Antonsson, s 112-121]

En kreativ studiemiljö. Högskolebiblioteket som pedagogisk resurs (1991). Förslag till synpunkter från Högskoleutredningens arbetsgrupp för högskolans biblioteksfunktioner. Stockholm, Allmänna förl, 1991, SOU 1991:72.

Eriksson, Lennart (1985), "Lokala studier om användning av forskningsbibliotekens litteratur. Kritisk exposé - en genomgång av aktuella svenska biblioteksstudier." I *Hur används våra bibliotek?* , s 21-27.

Gellerstam, Göran (1994), "Biblioteken i den nya högskolan - problem och framtidsperspektiv". *BBL* 1994:1, s 12-14.

Hagerlid, Jan (1984), "Efterfrågeanalys som värdering av litteraturförsörjningen." *Tidskrift för dokumentation*, 40(1984)4, s 127-135.

Hagerlid, Jan (1985), "Lokala studier om användningen av forskningsbibliotekens litteratur. Internationell litteraturöversikt". I *Hur används våra bibliotek?* , s 1-20.

Hagerlid, Jan (1994), "Biblioteken i den unckelska högskolan - och i den thamska". *BBL* 1994:8, s 235-236, 260.

Hesselager, Lise (1984), "Fringe or Grey Literature in the National Library: On 'Papyroltry' and the Growing Similarity Between the Materials in Libraries and Archives". *American Archivist*, Volume 47, No.3/Summer 1984, sid 255-270. Repr. i "Til guld..." , s 95-110.

Hesselager, Lise (1972), "Danske småtryck i Det kgl. Bibliotek". *Fortid og nutid* 25, 1972, 63-98. Repr. i "Til guld...", s 13-48.

Hesselager, Lise (1984), "Scandinavian Legal Deposit : Main Features". *Scandinavian public Library Quarterly* 17, 1984, 109-113. Repr. i "Til guld...", s 111-116.

Hesselager, Lise (1994), "National Collections of Printed Ephemera - Those Papers of the Day. With special reference to the Scandinavian model", *Alexandria*, 6(3), 1994, s 193-204.

Hesselager, Lise (1980), "The dust of one age is the gold of another". Om pligtafleveringsbestemmelserne. *Nordisk tidskrift för bok- och biblioteksväsen* 67, 1980, s 33-55, Repr. i "Til guld...", s 67-89.

Hesselager, Lise, *Til guld skal det blive... Nationallitteratur, Nationalbibliotek, Nationalbibliografi. Biblioteksfaglige afhandlinger 1972-1987*. Udgives i anledning af Lise Hesselagers 65 års fødselsdag den 26. maj 1988. Det Kongelige Bibliotek, Museum Tusulanums Forlag 1988.

Holme, Idar Magne (1991), *Forskningsmetodik, Om kvalitative och kvantitative metoder*. Lund, Studentlitteratur, 1991.

Hur används våra bibliotek? (1985). [kritisk granskning av svenska studier i nationell, regional och lokal resursanvändning] [föredrag hållna vid konferensen i biblioteksanvändning och behov den 17-18 september 1984 i Stockholm], red: Ulla von Vegesack. Stockholm, Liber/Allmänna förl, 1985. DFI-publikationer 1985:1.

Information om pliktexemplar (1996). Sammanställd av Marianne Landqvist, Lillemor Lundström och Siw Wesslén. 4:e omarbetade upplagan, Stockholm, Kungl. bibl., 1996. Texten återges också på Internet: <http://www.kb.se/ple/pliktinf/broschyr.htm>

Jensen, Mogens (1990), *Norm eller mål? rapport från UHÄ-projektet angående nivån på de mindre och medelstora högskolornas bibliotekstjänster*. Stockholm, UHÄ, 1990.

Johansson, Maria (1996), *Användare och marknadsföring - hör det ihop? En marknadsförings- och användarstudie av Sektionen för okatalogiserat småtryck*, Stockholm, Kungl. biblioteket, fältstudieuppsats vårterminen 1996.

Lancaster, F W (1982), "Evaluating collections by their use". *Collection management*, nr 4, 1982, s 15-43. Jan Hagerlid refererar till denna artikel i sitt kapitel som ingår i *Hur används våra bibliotek?*, s 1-20.

Lundström, Lillemor (1982), "Okatalogiserat tryck i Kungl. biblioteket: terminologi, tillväxt, utlåning." *Bibliotekariesamfundet meddelar* 1982:1, s 17-20.

Mannerheim, Ylva (1994), "Bibliotek för kvalitet." *BBL* 1994:9, s 286-287

Miles, Matthew B. (1984), *Qualitative data analysis. A sourcebook of new methods*. SAGE Publications, Beverly Hills, 1984.

Moore, Nick (1989), *Measuring the Performance of Public Libraries: a Draft Manual*. Paris, General Info, 1989.

Nationalencyklopedin, band 15, s 317. Höganäs, Bra Böcker, 1994.

Pliktleverans (1992), Slutbetänkande av Pliktleveransutredningen. Stockholm, Statens offentliga utredningar, 1992, SOU 1992:92, särskild utredare Sven Lundkvist.

Pliktleveranslagen 1978. Erfarenheter och framtidsperspektiv (1986), Rapport från en konferens 7-8 november 1985, redaktörer Birgit Antonsson, Agneta Ljunggren, Lillemor Lundström, Karin Melin-Fravolini, Uppsala universitetsbibliotek, [1986]. Carolina-rapport 6.

Poulsen, Jens Chr (1992), *Brug og bevaring*. København, Det Kongelige Bibliotek, 1992.

Rapport nr 12, Tryckproduktionen och lagen om pliktexemplar (1987), av Lillemor Lundström. Kungl. biblioteket, Stockholm, 1987.

Renborg, Greta (1985), "Kvalitetsbedömningar och metodfrågor". I *Hur används våra bibliotek?*, s 85-95.

SFS 1995:1375 Lag om ändring i lagen (1993:1392) om pliktexemplar av dokument.

Wennergren, Bertil (1977), *Pliktexemplar av skrift*. Stockholm LiberFörlag/Allmänna förl, 1977, Ds U 1977:12.

Wesslén, Siw (1977), Undersökning av okatalogiserat tryck på KB, redovisad i Wennergren 1977.

BILAGA 1.

Sida 1(1)

Enkäten som användes vid pilotstudien (Svarsfrekvens inom parentes)

SNABBENKÄT

Inför höstens magisteruppsats vid Bibliotekarieutbildningen i Lund skulle vi vilja ställa några frågor angående användningen av det okatalogiserade trycket på UB.

Lämna enkäten i lådan innan Du går! Tack på förhand!

Malin Berglind och Annakim Eltén

Kvinna (12) Man (12) Födelseår: _____

Tillhör Du universitetet?

Ja, jag är: forskare/lärare (7) student (8)

annat , nämligen _____

Nej (9)

Om ja, vilken fakultet tillhör Du? _____

(Samhällsvetenskapliga: 7)

(Humanistiska: 5)

(Juridiska: 1)

(Naturvetenskapliga: 1)

Inom vilket ämnesområde eller för vilken uppgift söker
Du okatalogiserat material?

sommaren 1996

BILAGA 2.

Sida 1(4)

Enkäten till användarundersökningen

Vad gör du här?

Användarundersökning på
avdelningen för okatalogiserat tryck
i oktober 1996

BILAGA 2.

Sida 2 (4)

Enkäten till användarundersökningen (Total svarsfrekvens/svarsfrekvens utan etnologer)

Användarundersökning

Vi arbetar med vår magisteruppsats vid bibliotekarieutbildningen i Lund.
Vi studerar användningen av det okatalogiserade trycket på UB och vi
behöver Din medverkan.

Kvinna (20/6)

Man (10/9)

Födelseår: _____

1. Tillhör Du universitetet?

Nej(3/3)

Ja, jag är:

student(25/10)

forskarstuderande(2/2)

forskare/lärare

annat, nämligen _____

Om ja, vilken institution tillhör Du? _____

(*Samhällsvetenskapliga: 22/7)

(*Humanistiska: 5/5)

*Svarsfrekvensen angiven i fakulteter i stället för institutioner på grund
av ofullständiga uppgifter

BILAGA 2.

Sida 3 (4)

Enkäten till användarundersökningen (Total svarsfrekvens/svarsfrekvens utan etnologer)

2. Hur fick Du kännedom om avdelningen? Genom:

- Personalen i informationsdisken(11/9)
- studiebesök(1/1)
- UBs hemsida
- UBs folder om okatalogiserat tryck
- tips av:(17/4){ofullständiga uppgifter om vad}
kurskamrat/kompis/kollega/lärare/handledare

Stryk de ej lämpliga alternativen

- annat_____ (1/1) {ej angivet vad}

3. Har Du besökt avdelningen tidigare?

- Ja, ofta(3/3)
- Ja, flera gånger(1/1)
- Ja, någon enstaka gång
- Nej(26/11)

4. I vilket syfte har Du använt samlingen idag? För:

- uppsats/examensarbete(8/4)
- annan studieuppgift(17/6)
- forskningsuppgift(2/2)
- amatörforskning(1/1)
- privata intresen/hobby:_____ (1/1)
- annat, nämligen_____ (1/1)

BILAGA 2.

Sida 4 (4)

Enkäten till användarundersökningen (Total svarsfrekvens/svarsfrekvens utan etnologer)

5. Inom vilket ämnesområde sökte Du information idag?

6. Har Du hittat det Du sökte?

- Ja(11/8)
 Nej(2/1)
 Delvis(14/3) {bortfall(3/3)}

5. Eventuella övriga kommentarer

Tack för Din medverkan!

Lämna enkäten i lådan innan Du går!
Malin Berglind & Annakim Eltén

HALLÅ!

Vi är mycket intresserade av att komma i kontakt med ett antal användare av Småtrycket för att få data till vår magisteruppsats.

Om Du kan tänka Dig att ställa upp för en intervju vid ett senare tillfälle är vi tacksamma! Intervjun beräknas ta max 30 minuter och alla uppgifter som då lämnas kommer förstås att behandlas konfidentiellt.

Vill Du bli intervjuad? Lämna i så fall namn, adress och telefonnummer nedan, så hör vi av oss.

Namn

Adress

Postnr Postadress

Telefon

E-post

Tack för hjälpen!

Malin Berglind & Annakim Eltén

HALLÅ!

Vi är mycket intresserade av att komma i kontakt med ett antal användare av Småtrycket för att få data till vår magisteruppsats.

Om Du kan tänka Dig att ställa upp för en intervju vid ett senare tillfälle är vi tacksamma! Intervjun beräknas ta max 30 minuter och alla uppgifter som då lämnas kommer förstås att behandlas konfidentiellt.

Vill Du bli intervjuad? Lämna i så fall namn, adress och telefonnummer nedan, så hör vi av oss.

Namn

Adress

Postnr Postadress

Telefon

E-post

Tack för hjälpen!

Malin Berglind & Annakim Eltén

BILAGA 4.

Sida 2(3)

Intervjumall.

2. Vad ser du som speciellt användbart med det okatalogiserade materialet?

svårt att hitta annorstädes
ger otolkad bild/rådata
kronologi

Annat:

- från vilken tid?
- geografisk bestämning?

3. Är det för att du är..... som samlingen är användbar? Utveckla.

(TILLGÄNGLIGHET)
4. Anser du att samlingen är lättillgänglig?

öppetider
personalresurser
geografisk placering; 5e vån.
antal läsplatser
kopieringsmöjligheter
möjlighet till telefonförfrågningar
annat

5. Hur lång expeditionstid är acceptabel?
(depå)

6. Har du varje gång hittat det du sökt?
inte: vad?

7. Har du någon gång hittat något användbart som du inte direkt letade efter?

vad?

hur kom det sig?

(AVSLUTNING)

9. Saknar du något på avdelningen?

(MARKNADSFÖRING)

Du fick reda på samlingens existens genom..... fråga 2.

8. Har du försökt sprida information om samlingen till andra?

10. Något att tillägga?

• Bör avd satsa på info av den typ som nått dig?

genom massmedier
större internetsatsning
inom bibliotekskunskapskurser
i forskarutbildningar
via landsarkivet/stadsarkivet
i broschyrer
annat:

BILAGA 4.

Sida 3(3)

Intervjumall.

BILAGA 5.

Sida 1(1)

Samtliga beställningar och beställningstillfällen.

	Tillfällen	Best.		Tillfällen	Best.
Acta	2	2	Offentliga nöjen	4	307
Bild. konst	9	12	↳ Teater	1	1
↳ Tidskr.	1	1	Samhällsvet.	5	5
↳ Försäljning	3	3	↳ Tidskr.	9	9
↳ Utställn.	7	8	↳ Inst. & Sällsk.	2	2
↳ Gallerier & konsthallar	2	2	↳ Bostadsfr.	18	21
Bok- & bibl.v.	15	29	↳ Inst. & Sällsk.	1	1
↳ Tidskr.	2	2	↳ Ort	1	1
↳ Bokförlag & bokhandel	1	1	↳ Försäkring	3	7
Filosofi och Psykologi	1	1	↳ Nationalekon.	3	3
Historia	8	80	↳ Penningv.	16	31
Hist. polit.	21	32	↳ Inst. & Sällsk.	1	1
↳ Inst. & Sällsk.	3	3	↳ Banker	5	5
Juridik	13	13	↳ Sociala frågor	5	75
↳ Inst. & Sällsk.	1	1	↳ Inst. & Sällsk.	1	1
↳ Möte	1	1	↳ Arbetsmarknad	1	1
Kommunalv.	4	28	↳ Nykt.	1	1
↳ Inst. & Sällsk.	1	1	Sport, spel & tidsfördriv	3	3
Kommunik.	14	37	↳ Tidskr.	3	4
↳ Tidskr.	2	3	↳ Inst. & Sällsk.	1	4
↳ Inst. & Sällsk.	3	3	Språkvetenskap	1	1
Krigsv.	3	3	Statistik	7	8
↳ Inst. & Sällsk.	3	3	↳ Kalender	28	32
Kulturhist.	2	2	↳ Ort	1	1
Lokalhist. & topografi	5	5	↳ Nyckeltal	4	4
↳ Kalender	3	3	Sällskap	2	2
Massmedia	6	6	Teknol.	6	6
↳ Tidskr.	4	35	↳ Tidskr.	1	1
↳ Inst. & Sällsk.	2	2	↳ Inst. & Sällsk.	3	3
Medicin & vet.v.	9	49	↳ Textil	1	5
↳ Tidskr.	2	2	Teologi & kyrkohist.	5	6
↳ Inst. & Sällsk.	1	1	↳ Tidskr.	6	6
↳ Allm. och Övrigt	1	1	↳ Inst. & Sällsk.	1	1
Miljövärd	1	1	Undervisning	6	6
Museiväsen	9	9	↳ Inst. & Sällsk.	1	1
Musik	8	8	↳ Frivillig	0	0
↳ Noter	4	5	↳ Inst. & Sällsk.	0	0
Näringsv.	4	5	↳ Ort	1	1
↳ Tidskr.	16	50	↳ Högskolor	3	4
↳ Inst. & Sällsk.	7	7	↳ Ort	1	1
↳ Arbete	14	17	↳ Skolor	4	4
↳ Avtal	2	2	↳ Ort	9	11
↳ Inst. & Sällsk.	0	0	Utställningar & mässor	4	4
↳ Arbetstagareorg.	4	5	Vitterhet	0	0
↳ Företag	176	709	↳ Vistryck	1	1
↳ Företagsekonomi	7	8	Okänt	5	22
↳ Inst. & Sällsk.	1	1		606	1832
↳ Handel	6	6			
↳ Inst. & Sällsk.	1	1			
↳ Husdjur	1	1			
↳ Koop.	1	1			
↳ Mej.	2	5			
↳ Akerbruk & trädg.	1	1			
↳ Allm. & Övrigt	1	1			

BILAGA 6.

Sida 1(1)

Skillnaden i antal beställningar respektive beställningstillfällen.

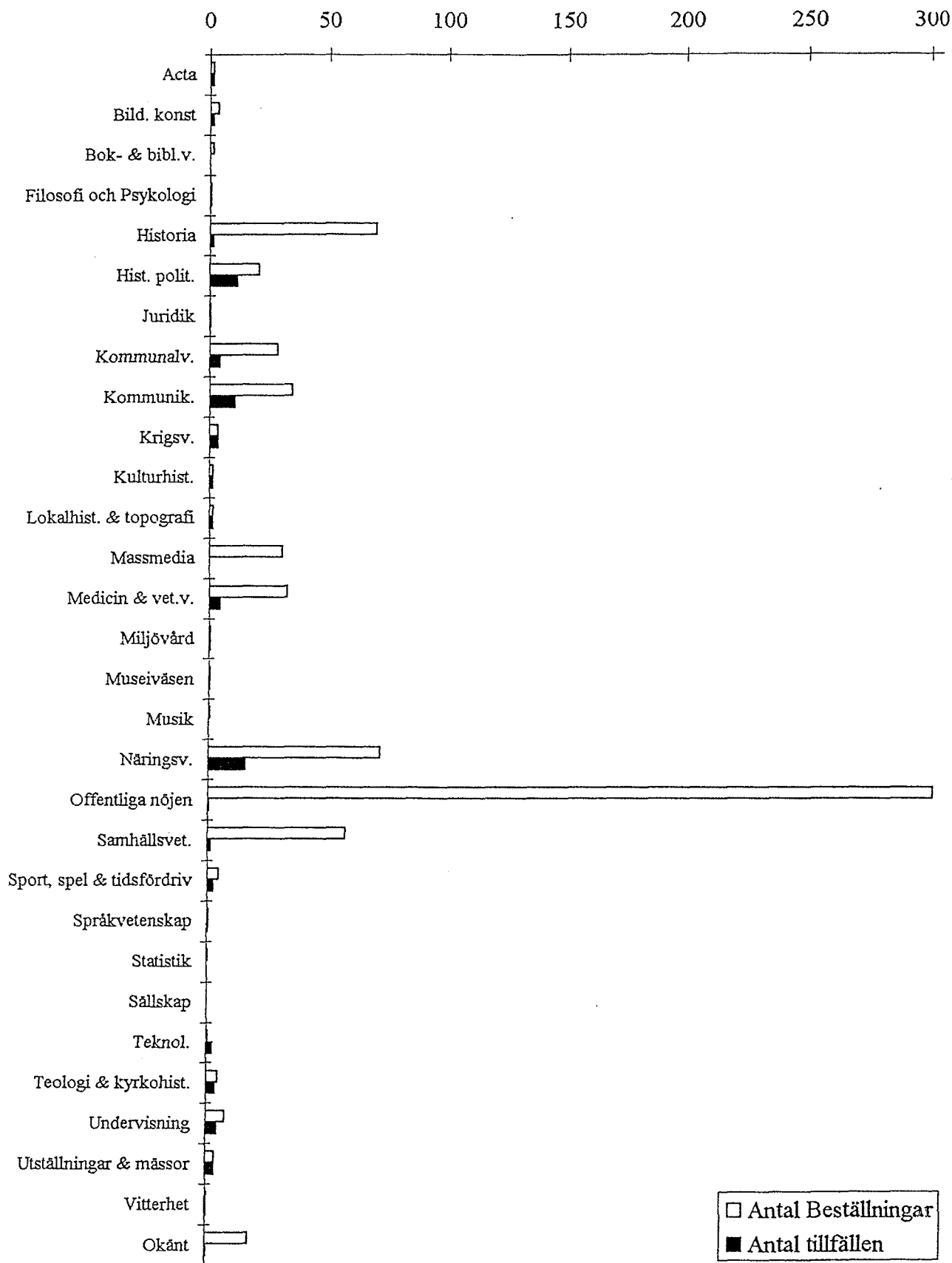

Diagram 1. Skillnad i absoluta tal mellan det första och det andra halvåret av det studerade året, angivet i antal beställningar och antal tillfällen

